

Ryssland och missilförsvaret

– en extern/intern analys av Rysslands negativa inställning till USA:s
planerade missilförsvaret i Polen och Tjeckien

Författare: Janne Svensson Griparic

Handledare: Christian Fernández

Antal ord: 16 493

Sammanfattning

Våren 2007 offentliggjorde USA planerna på att upprätta ett missilförsvar i Polen och Tjeckien som ett skydd mot missilangrepp från Iran. Från Ryssland blev reaktionen mot planerna kraftfull. Retoriken från Moskva påminde om kalla krigets dagar. Vilka är de bakomliggande orsakerna till denna starka reaktion? Syftet med studien är att undersöka vilka orsaker, såväl externa som interna, det är som styr den ryska inställningen. Studien är teorianvändande med teorier inom den politiska realismen som verktyg. Analysen genomförs i två delar där först externa och därefter interna orsaker till motståndet kartläggs. Förklaringen till motståndet inom den externa dimensionen finns i att missilförsvaret med en framtida utbyggnad kan komma att utgöra ett hot mot rysk andraslagsförmåga och därmed hota Rysslands kapacitet till kärnvapenavskräckning. Interna orsaker till motståndet finns i att såväl den ryska makteliten som Rysslands befolkning anser att landet är utsatt för ett hot från USA. Då Ryssland är väl sammanhållet inom fyra avgörande interna områden ges möjligheten för den förda utrikespolitiken.

Nyckelord: *missilförsvar, Ryssland, USA, nukleär avskräckning, interna och externa variabler*

Abstract

In the spring of 2007 the United States went public with its plans to build a missile defence system in Poland and the Czech Republic as a protection to missile attacks from Iran. The Russian reaction to the plans was harsh. The Moscow rhetoric reminded of the Cold War days. What are the underlying reasons to this strong reaction? The purpose of this essay is to analyse what reasons there are, both external and domestic, that direct the Russian attitude. The essay uses theories from the political realism as tool. The analysis is done in two parts where first external and then domestic reasons to the attitude are surveyed. The reason to the attitude is in the external dimension to be found in the fact that the missile defence, if in the future extended, may poses a threat to Russian second strike capacity and by that poses a threat to Russian nuclear deterrence capacity. Domestic reasons to the attitude are to be found in the fact that both the ruling political elite in Russia as well as the Russian population believes that the country is subject to threat from the United States. As Russia is well united in four crucial domestic areas, the possibility for the current foreign policy is given.

Keywords: *missile defence, Russia, USA, nuclear deterrence, domestic and external variables*

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställning	8
1.3 Material	9
1.4 Avgränsningar	10
2 Teori	11
2.1 Teorival	11
2.2 Neorealism	12
2.2.1 Balance of power	15
2.2.2 Nukleär avskräckning	16
2.3 Neoklassisk realism	18
2.3.1 Schwellers <i>Theory of Underbalancing</i>	20
2.4 Operationalisering	22
3 Metod	24
3.1 Fallstudie	24
3.1.1 Dominant/mindre dominant design	24
3.1.2 Analysnivåer	25
3.1.3 Disposition	26
4 Analys	28
4.1 Missilförsvaret	28
4.2 Externa variabler	29
4.2.1 Rysk kärnvapenstrategi	32
4.2.2 Missilförsvaret och rysk förstaslagsförmåga	32
4.2.3 Missilförsvaret och rysk andraslagsförmåga	33
4.2.4 Missilförsvaret och den psykologiska dimensionen	37

4.3 Interna variabler	37
4.3.1 Eliters sammanhållning	38
4.3.2 Regeringens/regimens sårbarhet.....	40
4.3.3 Eliters konsensus	42
4.3.4 Social sammanhållning.....	44
4.4 Diskussion av analysen	45
5 Sammanfattning och diskussion	47
Källförteckning	50
Referenslitteratur	50
Artiklar	51
Internetkällor	52
FOI	54

1 Inledning

Den ryska utrikespolitiken har under senare år ändrat inriktning och blivit mer aggressiv till sin karaktär. De första åren efter kalla krigets slut och Sovjetunionens kollaps intog det nya Ryssland en defensiv hållning på den internationella arenan. Landet tycktes inte ha vare sig kraft eller intresse att axla det forna Sovjets ställning som en av polerna i en bipolär världsordning. Det internationella systemet ändrades radikalt och antog karaktären unipolaritet (Waltz 2000:27) med USA som ensam global stormakt och med ett antal stater, bland dem Ryssland, i skiktet under som mellanmakter. Under senare år har dock Ryssland börjat agera med ett allt större självförtroende i sin utrikespolitik. En rejält förbättrad ekonomi, främst tack vara höga råvarupriser inom energisektorn, har gett landet möjligheten att flytta fram sina positioner. Exempel på detta är en militär rustning vars karaktär tydligt går ut på att öka landets globala militära interaktionskapacitet, ett användande av institutionell makt för att blockera internationella överenskommelser vilka går emot Rysslands intressen samt ett användande av det så kallade ”energivapnet” mot främst exsovjetiska stater. Vidare har retoriken mot väst från den ryska politiska ledningen hårdnat. Exempel på detta är motståndet mot Nato:s utvidgning österut där kommentarerna från Moskva många gånger varit hårda.

Att den ryska inställningen till väst under senare år har skärpts var något som konstaterades då Ryssland och de utmaningar landet står inför diskuterades vid ett rundabordssamtal med ryska, amerikanska och svenska forskare på Utrikespolitiska Institutet (UI) i oktober 2007. Professor Dmitri Trenin från Carnegie Moscow Center menade att rysk utrikespolitik i dagsläget vägleds av ett förkastande av alla försök att integrera Ryssland med euroatlantiska institutioner och organisationer om det inte sker på Rysslands villkor. Vidare menade Trenin att Vladimir Putins uppmärksammade tal i München i början av år 2007 var ett officiellt tillkännagivande av en ändring i riktning mot en mer västfientlig politik som i själva verket skett redan tidigare. Det ryska budskapet är att landet vill bli behandlat med respekt och som en jämlike på den internationella arenan (Jonsson och Vendil Pallin 2007). Under mötet på UI underströk professor Pavel Baev, forskare vid fredsforskningsinstitutet PRIO i Oslo, att det finns ett mycket starkt antiamerikanskt drag i rysk utrikespolitik idag. Professor Stephen Blank, verksam vid US Army War College, menade att Rysslands utrikes-

och försvarspolitik i hög utsträckning styrs av övertygelsen att landet har fiender. Moskva vill ha internationell status och ser före detta Sovjetunionen som en region där andra än Ryssland inte bör blanda sig i utvecklingen (Jonsson och Vendil Pallin 2007). Diskussionen på UI bekräftade i stort denna studies tes att den ryska utrikespolitiken under senare år ändrat inriktning och blivit mer aggressiv gentemot väst.

Även i USA har Rysslands tuffare internationella attityd uppmärksammats. Hillary Clinton, en av demokraternas ledande politiker, är kritisk till den ryska utvecklingen: *"Herr Putin har fört in Ryssland i ett nollsummespel i konkurrensen med Förenta staterna och många av våra vänner och allierade."* (Clinton citerad i DN 2008-03-03).

Det kanske tydligaste tecknet på den nya ryska utrikespolitiska inställningen kan utläsas i landets kraftfulla motstånd mot ett planerat amerikanskt missilförsvar i Europa. När USA i början av år 2007 offentliggjorde planerna att upprätta ett missilförsvar i Polen och Tjeckien som ett skydd mot eventuella missilangrepp från Iran blev reaktionen från ryskt håll kraftfullt (Harding 2007). Ryssland motsatte sig de amerikanska planerna och retoriken från Moskva förde tankarna tillbaka till det kalla krigets dagar. Ryssland har nu inte bara reagerat i ord, i somras beslutade Moskva om utträde ur CFE-avtalet (begränsning av konventionella styrkor i Europa), vilket även realiserades i december 2007, för att visa på allvaret i situationen. Är då inte den ryska reaktionen kraftigt överdriven? Missilförsvaret som planeras av USA omfattar endast tio antimissilramper i norra Polen med tillhörande radarstation i Tjeckien (Lindvall m.fl. 2008:18-19) och Moskvas hårda hållning kan tyckas överdramatiserad.

Med detta som grund är det intressant att se vilka faktorer, såväl externa som interna, det är som styr den nya tuffa ryska utrikespolitiken och den negativa inställningen till missilförsvaret.

1.1 Bakgrund

Problematiken kring Rysslands nya agerande och de verkningar det kan få på det internationella systemets struktur och stabilitet var något som intresserade mig inför skrivandet av min kandidatuppsats våren 2007. Den studiens syfte var att utröna om Ryssland visade revisionistiska ansatser och en ambition av att åter bli en global stormakt vilket också konstaterades. Denna ambition visar sig genom landets utrikespolitiska agerande vilket primärt är av typen intern balansering. Skillnaderna mellan intern och extern balansering

kommer att utvecklas vidare i teoridelen men kortfattat innebär intern balansering att en stat balanserar mot yttre hot genom användandet av egna maktresurser som militär rustning medan extern balansering innebär att en stat balanserar mot yttre hot genom att forma allianser med andra stater. Ryssland har huvudsakligen agerat genom användandet av egna resurser även om viss alliansbildning har skett. Exempel på intern balansering från förra uppsatsen är det upprustningspaket för de väpnade styrkorna vilket den dåvarande försvarsministern Sergej Ivanov presenterade den 7 februari 2007. Storleken av paketet uppgår till 189 miljarder dollar, eller 1 330 miljarder kronor, för perioden 2007-2015 och omfattar bland annat en ny generation interkontinentala ballistiska missiler (ICBM), atomubåtar och möjligtvis en flotta av hangarfartyg. Exempelvis ska de strategiska kärnvapenstyrkorna under perioden tillföras 34 nya silobaserade ICBM och ytterligare 50 mobila missilssystem samt 50 strategiska bombplan. Ryssland är inte alls lika aktivt med alliansbyggande även om det finns några exempel på det beteendet också.

Den förra studiens slutsatser har sedan dess ytterligare stärkts vilket kan exemplifieras med att Ryssland klart deklarerat att landet inte kommer att erkänna Kosovos självständighet samt att man kommer att blockera Kosovos framtida medlemskap i FN (Charbonneau 2008). Ett annat exempel är att Ryssland så sent som i mars i år åter använde sig av energivapnet mot Ukraina (Mosolova and Polityuk 2008). Även från högsta politiska nivå i Moskva bekräftas denna ambition eller självsyn av Ryssland som en stormakt. I en intervju för Financial Times besvarar Rysslands nye president Dimitrij Medvedev frågan om han ser Ryssland som en stormakt med: "Without any doubt, Russia as a nuclear power carries the entire set of obligations connected to this status." (Medvedev i Barber et al 2008). Uttalandet rör Ryssland som militär stormakt men även inom den ekonomiska sektorn anser Medvedev Ryssland vara en form av stormakt då han i samma intervju konstaterar att landet numera tillhör världens sju största ekonomier i köpkraft räknat.

Slutsatserna från den förra studien, att Ryssland har ambitionen att åter bli en global stormakt och att denna ambition visar sig genom intern balansering, utgör ett grundantagande för denna studie. Att det är ett faktum kommer inte ytterligare att styrkas utan för vidare fördjupning rekommenderas en genomläsning av den genomförda kandidatuppsatsen.

En faktor som är relevant för den här studien och vilken kräver en diskussion är det faktum att Ryssland under denna studies gång genomför ett presidentskifte. Den 7 maj 2008 lämnar Putin över presidentämbetet han innehaft under två mandatperioder om totalt åtta år till sin efterträdare förste vice premiärministern Medvedev, en efterträdare som Putin själv nominerat. Putin i sin tur kommer att axla rollen såväl som premiärminister som partiledare

för Enade Ryssland, det parti som kontrollerar två tredjedelar av parlamentet (Nevéus 2008-04-15). Argument skulle kunna resas mot att denna studie tappar i relevans då det genomförs ett presidentskifte under studiens gång och det inte går att säga vad detta byte kommer att innebära för fallet och den fortsatta förda politiken. Min uppfattning är att presidentskiftet inte kommer att innebära några förändringar i den ryska utrikespolitiken inom överskådlig framtid. Den tillträdande presidenten har ingen egen maktbas inom det politiska etablissemanget att stödja en ändrad politik på. Han är, som senare kommer att påvisas, nära knuten och allierad till den avgående presidenten. Denne i sin tur kommer att behålla en stark maktposition och inflytande genom sin nya post som premiärminister och partiledare. Det är således rimligt att anta att den förda politiken, åtminstone under en övergångstid, inte kommer att påverkas av presidentskiftet. Antagandet kommer även att bekräftas i analysen.

1.2 Syfte och frågeställning

Vilka är då de faktorer som styr Rysslands hållning gentemot väst? Den förra studien var rent beskrivande. Dess ambition var endast att påvisa ett förhållande, inte orsakerna till detta. Den här studien har en ambition att undersöka de bakomliggande faktorer som styr de senaste årens alltmer aggressiva ryska utrikespolitik och då främst gällande det planerade missilförsvaret. Lite förenklat kan sägas att där den förra studien hade syftet att påvisa ett förhållande har den här studien ambitionen att *förklara* orsakerna till det påvisade förhållandet. Den ryska inställningen till det planerade amerikanska missilförsvaret utgör endast en del av en större kontext. Genom att koncentrera studien till ett fall kan en fördjupad förståelse fås för de bakomliggande faktorerna vilket är applicerbart på den större kontexten. Den här studien hade kunnat göras med ett annat fall som grund, exempelvis Rysslands inställning till Kosovos självständighetsförklaring eller Rysslands motstånd mot Nato-medlemskap för Ukraina och Georgien och troligtvis med liknande utfall. Det aktuella fallet har dock valts då det är här som den hårda ryska retoriken gentemot väst i allmänhet och USA i synnerhet varit tydligast. Fallet är också extra intressant då det rör kärnvapenproblematiken. Under kalla kriget pågick en intensiv kapprustning mellan supermakterna vilken resulterade i att bägge parter utvecklade en förmåga att utplåna allt liv på jorden många gånger om. Efter kalla krigets slut har kärnvapnen lite tappat i status i diskussionerna kring internationell säkerhet. De debatter kring kärnvapen som sedan dess dominerat har främst handlat om

kärnvapenspridning till farliga stater, *rough states*, och internationella terrororganisationer. Med det aktuella fallet förs kärnvapnen åter upp på den mellanstatliga agendan och visar att dess status och betydelse långt ifrån är överspelad. Den dominerande internationella teorin, realismen, ser vidare i sin analys hotet om, eller användandet av, militär makt som den enskilt viktigaste källan till influens i internationella relationer och därmed en kritiskt viktig förhandlingsfaktor för stater vilka är inblandade i en internationell dispyt. Relativ militär styrka är en faktor vilken stödjer regeringars utrikespolitiska mål (Allee och Huth i Starr 2006:16). Då kärnvapen är det i särklass kraftfullaste vapnet en stat kan ha i sin arsenal blir det också den kanske viktigaste källan till ökad relativ militär makt för en stat och därmed också en faktor som kraftigt ökar en stats förmåga att utöva makt och inflytande över andra stater.

Studiens syfte är att utröna vilka faktorer det är som styr Rysslands nya aggressiva utrikespolitiska inställning och då främst gällande USA:s missilförsvar i östra Europa. För att få en komplett bild är det viktigt att de faktorer som undersöks är av såväl extern som intern karaktär. För att nå syftet har följande frågeställning genererats:

Vilka är de orsaker, såväl externa som interna, som styr den negativa ryska inställningen till USA:s planerade missilförsvar i Tjeckien och Polen?

1.3 Material

Det material som använts till studiens teoridel utgörs primärt av tryckta källor. Två böcker, *Theory of International Politics* av Kenneth N. Waltz och *Unanswered Threats* av Randall L. Schweller utgör grundmaterialet för teoridelen. Waltz bok utgör grundverket för den strukturella realismen och genom att använda detta ”ursprungsverk” istället för efterkommande litteratur på teorin får det lite effekten av ett primärmaterial. Dessa böcker kompletteras med vetenskapliga artiklar, främst inom området kärnvapenavskräckning.

Till det empiriska materialet har använts en rad olika källor. Viktigast bland dessa är ett flertal forskningsrapporter från Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) vilket är en uppdragsfinansierad myndighet under Förvarsdepartementet. Genom att använda rapporter från FOI säkerställs dels att det empiriska materialet håller hög kvalitet men även att det är opartiskt. Rapporterna från FOI har kompletterats med vetenskapliga artiklar i ämnet vilka

håller hög klass. Dessa är ofta författade av universitetsprofessorer eller forskare vid olika typer av forskningsinstitut och publicerade i olika tidskrifter främst *Foreign Affairs*, vilket är en obunden amerikansk publikation om internationella relationer och utrikespolitik. Vidare används Internetkällor och då primärt för rena faktauppgifter.

1.4 Avgränsningar

Tidsmässigt kommer studien att avgränsas till den postsovjetiska eran med fokus på tiden från det att Putin blev president och framåt. Planerna för missilförsvaret offentliggjordes visserligen först under början av 2007 men faktorer från åren före är viktiga i sammanhanget och kan därför inte uteslutas. Aktörmässigt avgränsas studien till Ryssland och dess motparter USA och Nato. Studien berör ett förhållande dessa emellan varför det är irrelevant att blanda in andra parter. Andra stater, främst exsovjetiska, kommer visserligen att nämnas men det handlar inte om att analysera dessa staters ageranden. Vidare kommer det att ske teoretiska avgränsningar vilka redogörs för i avdelningen 2.4 Operationalisering.

2 Teori

2.1 Teorival

Studien är av typen deduktiv, alltså teorianvändande, vilket gör att teorin är av central betydelse. Teorin utgör en ”lins” vid analysen av inhämtat material och styr var studiens fokus hamnar. Det kan liknas vid att under analysen ha på sig glasögon vilka är extra känsliga för faktorer som är centrala för teorin. En teori är något som förklarar, och i vissa fall även förutspår, det som sker, i det här fallet i internationell politik. Då studien har som ambition att förklara ett beteende, dessutom genom teorianvändning, blir valet av använd teori av yttersta vikt. Den valda teorin bör ha sitt fokus på aktörer och faktorer vilka är relevanta för studien om den ska kunna utgöra ett lämpligt verktyg.

Som övergripande teori för studien har den politiska realismen, och främst dess moderna varianter neorealism (eller strukturell realism) och neoklassisk realism, valts. Detta är ett enkelt val då det aktuella fallet handlar om stater som aktörer och deras maktpolitiska ageranden i det internationella systemet. Den politiska realismen är en teori om just stater och makt vilket gör den lämpad för uppgiften. Neorealismen har primärt fokus på stormakters ageranden. Då teorin främst finner orsaker till staters ageranden i strukturen av det system de agerar inom kallas den ibland även för strukturell realism. Den ena dimensionen av studien är att finna externa orsaker vilka styr Rysslands utrikespolitiska agerande i frågan. För att analysera dessa externa variabler kommer neorealismen att användas. Teorin kommer att kompletteras med neorealistisk *balance of power*-teori samt teorier kring nukleär avskräckning. Då neorealismen är en systemteori är den för begränsad för studiens andra dimension, att finna de interna variabler vilka styr Rysslands utrikespolitiska ageranden. Till detta passar neoklassisk realism bra. Enligt denna filtreras systemiska tryck på staterna genom interna variabler till att producera utrikespolitiskt beteende (Schweller 2008:6). Genom att använda både strukturell realism och neoklassisk realism kan alltså studiens bägge dimensioner, det externa och det interna, analyseras. Såväl neorealismen som den neoklassiska realismen är rationella till sin karaktär.

2.2 Neorealism

Den politiska realismen har under större delen av 1900-talet haft rollen som den dominerande IR-teorin (Donnelly i Burchill 2005:29). Som teoriform är den av typen deskriptiv. Realismen gör anspråk på att förklara och i vissa fall förutspå det som sker i internationell politik, inte att skapa normer om hur det borde vara. Den klassiska politiska realismen, vilken kan spåras tillbaka till antikens Grekland, baserades på tre grundantaganden:

1. stater är den primära aktörstypen
2. de söker makt
3. de är rationella (Keohane 1986:7).

Dessa grundantaganden har följt med in i den politiska realismens moderna variant, neorealism. Denna uppstod 1979 då Kenneth N Waltz lanserade sitt numera klassiska verk *Theory of International Politics* där han ger sig i kast med det ganska ambitiösa projektet att skapa en teori rörandes det internationella politiska systemet. Enligt Waltz fanns inga teorier vilka på ett tillfredsställande sätt förklarade internationell politik främst därför att de befintliga misslyckades med att definiera det internationella systemets struktur och form, en ny systemteori behövde utvecklas. Det första som behövde göras var att definiera vad som utgör en *lag* och vad som skiljer det från en *teori*. Lagar etablerar förhållanden mellan variationer. Om a , så b , där a står för en eller flera oberoende variabler och b står för den beroende variabeln. Om förhållandet mellan a och b är konstant så är lagen otvetydig. En lag baseras inte enbart på ett förhållande som har funnits utan ett förhållande som funnits om och om igen. Teorier i sin tur är något som förklarar lagar och är mer komplexa. Där lagar identifierar konstanta eller troliga associationer visar teorier varför dessa associationer uppstår (Waltz 1979:1-5).

Centralt för att en teori om internationell politik ska lyckas är, enligt Waltz, att politiska strukturer är definierade på sätt vilka identifierar deras kausala effekter och visar hur dessa effekter ändras med hur systemet ändras. I en systemteori kommer stora delar av förklaringen av beteende och utfall att finnas i systemets struktur (Waltz 1979:73). Detta konstaterande visar på de begränsningar som Waltz anser finns på enskilda stater och dess ledning att agera självständigt. Det finns begränsningar i systemet vilka är så starka att de hindrar enskilda stater att ändra detta. Det gör även att Waltz teori är i det närmaste deterministisk. Utifrån att förändringar i distributionen av makt inom systemet sker tvingas stater reagera på detta. En annan viktig faktor vid skapandet av en teori är, enligt Waltz, att den fokuserar på de stater

vilka utgör den största skillnaden. En generell teori av internationell politik måste därför baseras på stormakterna (Waltz 1979:73).

Med detta som grund utvecklar Waltz en ny systemteori. De två essentiella elementen att definiera för en systemteori menar han är dels strukturen av det internationella systemet och dels dess interagerande enheter. Det första, strukturen, menar han är anarkiskt och det andra, enheter, är suveräna stater. Dessa två konstateranden, anarkin och staten, är helt centrala för hans teori. Systemet är anarkiskt i direkt kontrast till förhållandet inom en stat vilket är hierarkiskt. Inom en stat har regeringen monopol på legitimt våld. I det internationella systemet finns ingen ”världsregering” med det monopolet utan stater är utlämnade till sin egen förmåga till överlevnad (Waltz 1979:104). Stater är inte de enda aktörerna i systemet men de är utan tvekan de viktigaste och därmed definieras systemet i termer av stater. Systemet formas och upprätthålls genom principen om självhjälp. I alla självhjälpsystem oroar sig enheter över sin överlevnad och denna oro styr deras beteende. Eftersom vissa stater ibland använder våld måste alla vara beredda att också göra det (Waltz 1979:91-92). Ett fenomen som då uppstår är det så kallade ”säkerhetsdilemmat”, ett förhållande där stater, osäkra på andra staters intentioner, rustar för säkerhets skull vilket leder att även andra stater rustar och därmed uppstår en rustningsspiral. Förutom det primära motivet, överlevnad, kan stater drivas av exempelvis ambitionen att erövra världen. En stat oroar sig över att en möjlig vinning kan gynna någon annan mer än en själv vilket begränsar samarbete. Rent generellt är stater mer intresserade av att behålla sin makt snarare än att maximera den vilket gör att makt räknas i relation till andra. Det gäller att inte förlora makt relativt sett till sina potentiella fiender. Detta gör även att balansering snarare än dess motsats, att liera sig med hotet, blir en form av normalbeteende (Waltz 1979:126-127).

En central faktor i den strukturella realismens analys av det internationella systemets uppbyggnad och stabilitet har att göra med *polaritet*. Systemets polaritet bestäms av antalet stormakter som samexisterar. Ett system med en enda stormakt innebär unipolaritet, vilket är det rådande förhållandet idag. Ett system med två stormakter innebär bipolaritet vilket var den rådande strukturen under kalla kriget och ett system med flera stormakter innebär multipolaritet vilket var den rådande situationen före andra världskriget. Rent generellt blir systemet stabilare ju färre stormakter, eller poler, som samexisterar. Allra stabilast är ett bipolärt system. Skälet till detta är att balansering genomförs annorlunda i ett multipolärt system än i ett bipolärt. I ett system med flera poler finns alltid oron att några ska gadda ihop sig mot en. Även om en stormakt har ingått en allians med en annan stormakt oroas den över att ens allierade ska hoppa av. Det finns även alltid en oro för att ens mindre allierade ska byta

allians. I ett bipolärt system råder ingen tvekan om vem som utgör hotet vilket gör allierade mer lojala (Waltz 1979:161-170). Dessutom kommer de bägge stormakterna att arbeta för att bibehålla den för dem fördelaktiga ordningen. Att bipolaritet är stabilare än multipolaritet illustrerar Waltz med en empirisk överblick av perioden 1700-1979.

Det är sagt att ju färre poler desto stabilare system. Undantaget är unipolaritet vilket är det instabilaste systemet av alla och det av främst två skäl. Det första är att stormakten i ett unipolärt system kommer att ”ta sig vatten över huvudet” och engagera sig i alltför stor utsträckning bortom sina egna gränser med resultatet att den på sikt försvagas. Det andra skälet är att svagare stater kommer att oro sig över stormaktens framtida beteende oavsett hur ”upplyst” och återhållet denne agerar för stunden. Obalanserad makt ses som en potentiell fara av övriga stater och driver dem att försöka motbalansera. Under den bipolära världsordningen begränsade stormakterna varandras utrikespolitiska ageranden. I ett unipolärt system finns inte dessa begränsningar (Waltz 2000:27:28).

En av de huvudsakliga teoretiska grunderna för strukturella realister är att inhemska policyfrågor och inrikespolitiskt tryck är underordnat det större målet att säkra statens territoriella integritet och bevara dess politiska oberoende. Givet konsekvenserna av att förlora militärt och diplomatiskt i internationella konflikter anser strukturella realister att ledare kommer att prioritera säkerhetspolitisk framgång före interna policymål och kortsiktiga hänsynstaganden till inrikespolitiska vinster eller förluster (Allee and Huth i Starr 2006:15-16). Detta är en position vilken bekräftas av Waltz: ”In self-help systems, the pressures of competition weigh more heavily than ideological preferences or internal political pressures (Waltz i Keohane 1986:329). Ett resultat av denna syn är att interna politiska variabler och processer kan blockeras i en analys som genomförs med strukturell realistisk grund och behandlas som att de inte producerar någon systemisk effekt på staters säkerhets- och försvarspolitik. När diplomatiska och militära policyn i en territoriell dispyt analyseras kan interna policyn ignoreras i realistisk modell (Allee and Huth i Starr 2006:16).

Där den klassiska realismen främst opererade på enhetsnivå och såg interna faktorer som styrande för staters beteenden så opererar neorealismen på systemnivå .

2.2.1 Balance of power

Enligt Waltz finns två funktioner inbyggda i systemet, dels anarkin och dels staters vilja att överleva, vilka skapar *balance of power politics*. Givet att alla starka stater antingen vill bibehålla status quo, eller störta det, så reagerar de mot att en stat eller en grupp av stater blir för stark. Inom den strukturella realismen ser man att maktackumulation är något som besvaras, i det närmaste som en naturlag. Waltz själv skriver: "As nature abhors a vacuum, so international politics abhors unbalanced power. Faced with unbalanced power, some states try to increase their own strength or they ally with others to bring the international distribution of power to balance." (Waltz 2000:28).

I sin traditionella tolkning innebär balansering en uppbyggnad av militär styrka antingen genom militär rustning (intern balansering) eller genom alliansformationer med andra stater (extern balansering). Syftet är att förhindra eller avskräcka territoriell ockupation eller politisk och militär dominans mot en själv från främmande makt eller koalition. En stat balanserar när den utsätts för hotet av politisk dominans eller förlust av territorium, såväl i hemlandet som av vitala intressen utomlands (Schweller 2008:9). En stat kan vidare välja att balansera mot en mäktig stat i preventivt syfte att säkra sin långsiktiga överlevnad: "balancing involves a situation in which "a state is not directly menaced by a predatory state but decides to balance against it anyway to protect its long-term security interests"" (Schweller 2008:9). Ett militärt svar på en direkt militär aggression är inte att klassa som balansering.

Balansering kan brytas ner i fyra kategorier. Den första kategorin är helt enkelt *balansering* vilket förekommer när motståndaren är en farlig aggressor som inte kan eller bör lugnas och där den egna militära kapaciteten är otillräcklig för att motbalansera motståndarens styrka. Den andra kategorin är *överbalansering* vilket förekommer när motståndaren misstolkas vara en aggressor fast denne egentligen är en defensivt sinnad stat som bara söker säkra sin egen säkerhet. Det här är en situation vilken i onödan startar kapprustning. Den tredje kategorin är *icke-balansering* vilket kan ta många skepnader som exempelvis att man hakar på aggressorn för att på så sätt undkomma kostnaderna för militär rustning (eller om aggressorn vinner, även tjäna på den nya ordningen), eller att låta andra göra jobbet med att besegra aggressorn medan man själv tryggt tittar på från sidan. Den fjärde kategorin är *underbalansering* vilket förekommer när en stat inte balanserar, eller gör det ineffektivt, mot en farlig aggressor där ens insats är av vital vikt för att aggressorn ska avskräckas eller besegras (Schweller 2008:10).

Ställd inför ett hot från en stark fiende har alltså en stat tre alternativ, den kan antingen stå upp mot hotet och försöka skapa en motpol genom balansering, eller så kan den alliera sig med den hotfulla staten och på så vis komma undan kostnader för militär rustning och potentiell förödelse, eller så kan den välja att inte reagera (eller reagera svagt). Inom internationell politik är balansering det vanligast förekommande och att klassa som normalbeteende. Den främsta anledningen till det är att det för en stat är bättre att inta en linje vilken bevarar dess självständighet och egenbestämmande än att underkasta sig en potentiell hegemon. Det är säkrare att balansera mot hotet än att hoppas på att den starka staten vid en allians ska hålla sig välvilligt inställd till en längre fram i tiden. Intentioner kan komma att ändras och den osäkerhet det medför är inte hållbar för en stat (Walt 1985:15).

2.2.2 Nukleär avskräckning

Även att kärnvapen och strategier kring dess användande inte på något vis är ett exklusivt realistiskt område så är det ändå ett ämne som ligger många realister varmt om hjärtat. Realismen handlar om staters överlevnad i en anarkisk värld där militär styrka utgör den yttersta garanten för att nå detta mål. Givet att kärnvapen är det i särklass kraftfullaste militära medlet tilldrar det sig mycket fokus från realister. Exempelvis diskuterar Waltz en hel del kring kärnvapen i sin *Theory of International Politics* där han hävdar att kärnvapen i sig inte gör en stat till ”pol-ledare”, men att de stärker förhållandet. Även utan kärnvapen hade USA och Sovjet utgjort poler efter andra världskriget men att detta förhållande stärktes av kärnvapnen (Waltz 1979:180-182). Senare under sin karriär hävdade samme Waltz att det var två nya inslag i systemet efter andra världskriget vilka bar äran till att världen efter det fått uppleva fred, om man med fred menar avsaknaden av stormaktskrig, nämligen bipolariteten och kärnvapnen (Sagan and Waltz 2003:4).

Kärnvapen är ett ganska märkligt vapen så till vida att det primärt inte är tänkt att användas. Syftet med det är istället att avskräcka en potentiell motståndare från att anfälla. Från början utvecklades visserligen kärnvapen i offensivt syfte men har med tiden istället utvecklats till att bli ett defensivt avskräckningssystem. Inom kärnvapenstrategi är två faktorer helt centrala. Det första, *första- och andraslagsförmåga*, är materiellt. Det andra, *osäkerhet*, är psykologiskt. Kombinerat utgör dessa faktorer en formidabel garant för att kärnvapen inte

används men även för att kärnvapenstater inte går i krig med varandra ens med konventionella vapen.

Kärnvapenavskräckning bygger helt på en förmåga till massiv vedergällning, *massive retaliation*, vilken är helt beroende av ens andraslagsförmåga. Givet att en kärnvapenstat har förmågan att, efter att den blivit utsatt för ett kärnvapenanslag, hämnas detta kommer den potentielle aggressorn i egenintresse att avstå från ett anfall. Inom kärnvapenstrategi finns två koncept, *förstaslag*, vilket är vapnets offensiva funktion och innefattar såväl öppnandet av ett kärnvapenkrig samt att det är riktat mot motståndarens vedergällningsförmåga och *andraslag*, vilket är vapnets defensiva funktion och förmågan att vedergälla efter en motståndares förstaslag (Freedman 1993:135). Vedergällning baseras på förmågan till ett andraslag efter att fiendens förstaslag absorberats. Genom att helt enkelt tillverka så mycket kärnvapen som möjligt och placera ut dessa så utspritt som möjligt kommer en fiende aldrig att med sitt förstaslag kunna slå ut ens vedergällningsförmåga. Om en stat har fem kärnvapenmissiler betyder det inte i sig att den besitter en avskräckningsförmåga. Är dessa fast utplacerade på positioner som är kända av fienden kan denne enkelt slå ut dessa i ett förstaslag. Är däremot missilerna utplacerade på för fienden okända platser utgör de en utmärkt avskräckningsfaktor. Det viktiga för avskräckning är inte förmågan att försvara sig mot ett anfall utan förmågan att bestraffa en aggressor: ”Deterrence is achieved not through the ability to defend but through the ability to punish” (Waltz i Sagan and Waltz 2003:5).

Detta utgör den materiella faktorn i kärnvapenavskräckning men minst lika viktig är den psykologiska faktorn. Osäkerhet kring hur en kärnvapenutrustad motståndare reagerar mot en aggression och utfallet av denna reaktion är faktorer vilka får politiska och militära ledare att tveka inför en expansion (Sagan and Waltz 2003:1-9). Kärnvapen avskräcker dock inte bara kärnvapenkrig utan även konventionella krig. Nato:s tidigare vice befälhavare, tysken Gerd Schmuckle, trodde aldrig att USA, i händelse av en Sovjetisk invasion, skulle skydda Tyskland med kärnvapen. Han ansåg det otroligt att USA skulle begå självmord för Tysklands skull. Samtidigt så ansåg han att så länge Moskva trodde att chansen, eller risken, att USA skulle skydda Tyskland med kärnvapen var så liten som tre procent så var det ändå tillräckligt för att avskräcka ett anfall (Schell 1998:125). För att kärnvapenavskräckning ska fungera krävs alltså förmågan till vedergällning samt att man är så trovärdig i denna förmåga att motståndaren blir osäker kring effekterna av ett svar med kärnvapen.

Inom forskningen kring kärnvapenstrategier ses stora tekniska genombrott på kärnvapenområdet som utlösande faktorer vilka startar nya vågor av kapprustning. Varje ny större innovation på kärnvapenområdet måste besvaras av motståndaren givet att denne inte

vill förlora sin position i den nukleära maktbalansen (Freedman 1983:337-338). En av dessa faktorer vilken, nästan som i Waltz lagtänkande måste besvaras, är upprättandet av ett antimissilförsvar. Det kan tyckas märkligt att ett defensivt vapen som ett missilförsvar kan ses som offensivt av motståndaren men det är precis vad det gör. Ett missilförsvar, om det är tillräckligt effektivt, berövar motståndaren på inte bara förstaslagsförmågan utan även andraslagsförmågan vilket är centralt för nukleär avskräckning. Det naturliga försvaret på en motståndares utvecklande av ett missilförsvar blir givetvis kapprustning. Genom att utveckla många fler kärnvapen, och därmed öka chansen att någon slinker igenom missilförsvaret, och mer effektiva kärnvapen hoppas motståndaren kunna behålla sin position och sin avskräckningsförmåga (Sagan and Waltz 2003:146-149,177-182). Detta är en faktor som kallas *the action-reaction phenomenon* och som tydligt illustreras av ett uttalande av USA:s tidigare utrikesminister Robert McNamara: "were we to deploy a heavy ABM (anti ballistic missile) system throughout the United States, the Soviets would clearly be strongly motivated to increase their offensive capability as to cancel out our defensive advantage" (McNamara citerad i Freedman 1983:254). McNamaras uttalande rör visserligen ett missilförsvar vilket är utplacerat inom nationen men dess mekanismer är givetvis även applicerbara på ett missilförsvar vilket utlokaliseras utomlands.

2.3 Neoklassisk realism

Waltz *balance of power* tänkande har under åren efter kalla krigets slut fått motstå mycket kritik, även från realister. Det kritikerna främst attackerar är Waltz syn på automatiken i staters agerande att slaviskt börja balansera mot maktackumulation. Historisk empiri har visat att maktbalansering är ganska ovanligt trots många fall av obalanserad maktkoncentration. Det är snarare så att underbalansering eller icke-balansering är vanligt förekommande. Vidare menar kritikerna att Waltz teori brister i förmågan att förutse förändringar, i vart fall brister den i noggrannhet, något man menar hände i samband med kalla krigets slut och övergången från bipolaritet till unipolaritet (Roth 2006:486). Ur den här kritiken har det växt fram vad som kallas neoklassisk (eller neotraditionell) realism. Vad den neoklassiska realismen främst vänder sig mot är att den strukturella realismen fokuserar på faktorer på systemnivån för att förklara staters beteende över faktorer på enhetsnivån och individnivån. Istället ser man att såväl inre som yttre faktorer inverkar på utrikespolitiken. Förklaringen till

om en stat väljer att balansera eller inte mot ett yttre hot finns att finna, förutom i systemet, inom staten och då dels hos elitgrupper i samhället men även hos befolkningen i stort. Centralt för neoklassiska realister är att statens maktresurser, och statens uppfattade relativa position i strukturen utifrån dessa, styr utrikespolitiken (Rose 1998:155). Neoklassiska realister har precis som strukturella realister en mörk syn på det internationella systemet, det är anarkiskt. Man delar även den pessimistiska synen på människans förmåga att skapa en fredlig och harmonisk värld (Roth 2006:487).

All realists share a pessimistic worldview that posits perpetual struggle among groups for security, prestige, and power and that denies the capacity for human reason to create a world of peace and harmony. Recent research by so-called neotraditional realists does not disconfirm Waltz's balancing proposition. Instead these works have tended add unit-level variables in order to transform Waltz's theory of international politics into one of foreign policy. The question is not whether states balance or bandwagon – history clearly shows that they do both – but rather under what conditions states choose one strategy or the other (Schweller 1997:927).

Det som skiljer är synen på vilka faktorer det är som formar en stats utrikespolitik. Där strukturella realister ser systemiska incitament som helt styrande för en stats utrikespolitik ser neoklassiska realister dessa incitament som oberoende variabler men man ser även mellanliggande variabler i form av inrikesfaktorer som styrande för utfallet (Rose 1998:153). Här kan enkla kausala scheman utformas för att illustrera skillnaden.

Strukturell realism: systemiska incitament (oberoende variabel) -> utrikespolitik (beroende variabel).

Neoklassisk realism: - systemiska incitament (oberoende variabel) -> interna faktorer (mellanliggande variabler) -> utrikespolitik (beroende variabel).

Genom att ta in interna variabler i analysen lyfter neoklassiska realister även ner analysen till lägre nivåer. Den strukturella realismen har systemnivån som analysnivå medan den neoklassiska realismen utför sin analys, förutom på systemnivån, även på den nationella enhetsnivån och individnivån (Roth 2006:487). Rent positionsmässigt kan neoklassiska realister placeras mitt emellan strukturella realister och konstruktivister (Rose 1998:152).

Det är viktigt att poängtera att den neoklassiska realismen, och Schwellers teori, och neorealismen inte är två olika teorier. Den neoklassiska realismen är en vidareutveckling av neorealismen där de systemiska faktorerna kompletteras med interna faktorer.

2.3.1 Schwellers *Theory of Underbalancing*

En av de tongivande neoklassiska realisterna är statsvetaren och Ohio State University-professorn Randal L. Schweller. Schweller har vid flera tillfällen utmanat det neorealistiska ”etablissemangen” och då främst de etablerade teorierna kring balansering. Han anser inte att stater per automatik balanserar mot maktackumulation utan ser även inrikespolitiska faktorer som styrande kring hur en stat agerar i sin utrikespolitik och alliansbeteende.

I sin bok *Unanswered Threats* utmanar han den nästan heliga synen inom den strukturella realismen att balansering är det vanligast förekommande beteendet hos stormakter vilka ställs inför en internationell maktackumulation. Schweller menar att det finns empiriska bevis vilka visar att stormakter snarare tenderar att underbalansera mot yttre hot. Det är enligt Schweller främst fyra interna variabler på enhetsnivå som styr om en stat kommer att kunna mobilisera tillräckliga resurser för att genomföra en intern balansering mot ackumulerad makt på det vis som förutspås enligt neorealistisk tradition. Dessa fyra variabler är:

1. *Eliters sammanhållning*. Den här variabeln berör den grad till vilken det politiska ledarskapet är fragmenterat av interna motsättningar. Den här typen av polarisering kan uppstå över ideologiska, kulturella, religiösa, byråkratiska, regionala eller sektoriella intressen, samt etnisk grupptillhörighet eller klasstillhörighet. Det här konceptet är en pågående och föränderlig variabel. Fem frågor är relevant gällande eliters sammanhållning och balansering: (1) pågår det en kamp mellan politiska eliter om makten? (2) om så är fallet, finns det opportunistiska eliter inom den hotade staten vilka är villiga att samarbeta med den yttre fienden i syfte att vinna makt? (3) om staten utsätts för multipla hot är eliten enig om rangordningen av dessa hot? (4) råder det djup oenighet inom eliten rörande vem staten ska alliera sig med? (5) är eliten splittrad i synen på om statens resurser ska användas till att försvara intressen i periferin eller kärnan?

2. *Regeringens/regimens sårbarhet*. Den här variabeln ställer frågan: ”hur stor är risken att det nuvarande ledarskapet avsätts?”. Specifikt handlar det om det nuvarande ledarskapet allvarligt utmanas från exempelvis militären, oppositionen eller andra mäktiga politiska grupper inom samhället. Det här konceptet försöker fånga förhållandet mellan de styrande och de styrda vid ett specifikt tillfälle. Nyckelfrågorna som är koppade till det här förhållandet är: (1) baseras regeringens auktoritet på tvång eller är den legitim i folkets ögon? (2) möter regeringen upp folkets förväntningar? (3) erhåller regeringen brett folkligt stöd? (4) klarar regeringen att minimera interna störningar i sitt policyskapande? Svaga regeringar har mindre policyskapande kraft än legitima. De är sämre på att upptäcka hot, sämre på att kontrollera, mobilisera och samla nationella resurser, sämre på att välja politik att möta hot och på att implementera denna politik än legitima regeringar. Svaga ledare är vidare rädda för att skapa hypernationalism och att mobilisera militär styrka då de är rädda att detta kan vändas mot den själva istället för mot det yttre hotet (Schweller 2008:49-50).
3. *Eliters konsensus*. Det här är den viktigaste variabeln i en stats eventuella svar på ett externt hot. När det råder konsensus hos policyskapande eliter att balansera mot ett yttre hot kommer staten att göra det. Eliters konsensus handlar om den grad av samsyn som finns inom eliter om att vissa förhållanden i världen utgör ett problem och hur dessa problem bör bemötas. Det här konceptet tar med i beräkningen att en problemkonstruktion är en subjektiv process vilken endast delvis styrs av objektiva fakta. Nyckelfrågorna som är kopplade till eliters konsensus och statens balansering är: (1) är policyskapande eliter överens om att det finns ett yttre hot? (2) är de överens om hotets natur och omfattning? (3) är de eniga om vilken strategi som effektivast möter hotet och skyddar strategiska intressen? (4) är de eniga om de inrikespolitiska riskerna och kostnaderna med att balansera mot hotet? Balansering kräver en samsyn hos eliterna om att ett externt hot existerar och att det behöver mötas med antingen vapen eller allianser eller bägge. Finns inte denna samsyn kommer staten att underbalansera eller icke-balansera (Schweller 2008 47-49).
4. *Social sammanhållning*. Social sammanhållning och dess motsats, social fragmentering, beskriver den relativa styrka av de länkar som sammanbinder individer och grupper till kärnan av ett givet samhälle. Nyckeln till social sammanhållning ligger i att alla samhällets medlemmar accepterar de aktuella spelreglerna, alltså att de

ser samhällets institutioner som legitima. Det betyder inte att det inte kan existera politisk oenighet inom samhället men att denna oenighet inte tar våldsamma former. Det här konceptet handlar om mer än institutionell legitimitet. I sin mest vida form är det om en psykologisk känsla av solidaritet inom ett samhälle. Inom IR ses uppkomsten av ett yttre hot som en faktor vilken ökar den sociala sammanhållningen på samma sätt som att stater i krig kännetecknas av ”rally around the flag effect”-fenomenet. När staten utsätts för yttre hot samlas samhällets medlemmar internt: ”Internal cohesion is likely to be increased in the group which engages in outside conflict” (Lewis Coser citerad i Schweller 2008:52).

Enligt Schweller innebär splittring inom dessa fyra kategorier att en stat kommer att underreagera, eller inte reagera alls, mot externa hot. Han bevisar sin tes genom ett antal fallstudier där såväl stormakter som mindre makter underbalancerat mot hot. Hans kausala schema blir följande: $A + B + C + D \rightarrow Y$ där faktorerna A-D kännetecknas av splittring vilket ger ett utfall (Y) av underbalansering. Vidare menar han att om ett fall hittas där alla de kausala variablerna är extremt i motsatt riktning (höga grader av sammanhållning såväl socialt som inom eliter, hög grad av elit-konsensus och hög grad av regeringsstabilitet) kan man förvänta sig att inte finna några bevis av underbalansering (inget A + inget B + inget C + inget D \rightarrow inget Y). Istället utgör en stat med dessa karaktärsdrag den ideala mobiliseringsstaten (Schweller 2008:85).

Realismen är som nämnt positivistisk till sin karaktär. Med den neoklassiska realismen har teorin även öppnat för hermeneutiska inslag, något som tydligt märks i Schwellers fyra variabler och kanske då tydligast i den sista variabeln, den om social sammanhållning, vilket blir en stor tillgång för studien.

2.4 Operationalisering

De valda och presenterade teorierna utgör ett bra och komplett verktyg för att lösa studiens uppgift. Genom att kombinera systemiska och interna, eller reduktionistiska, teorier kan en mer fullständig studie genomföras.

Den strukturella realism som har sitt ursprung i Waltz arbete kommer att fungera som verktyg i den externa delen av analysen. Här blir det viktigt att identifiera faktorer vilka ur ett systemperspektiv motiverar en vald politik i form av balansering. Det handlar givetvis om

rent systemiska aspekter men för fallet kanske än viktigare faktorer inom nukleär avskräckning. Waltz har sina tankar kring lagar, om a så b . Detta förutsätter att mycket av det som sker inom IR gör det av automatik, sedan används en teori för att förklara varför. I det aktuella fallet blir det viktigt att identifiera faktorerna a och b samt att sedan med hjälp av strukturell realism förklara detta förhållande. Faktorn a blir då den oberoende variabel som styr faktor b , utfallet. Mer direkt kopplat till själva fallet är faktorer relevanta för teorierna kring kärnvapenavskräckning viktiga att finna. Hur Rysslands förmåga till kärnvapenavskräckning, såväl materiellt som psykologiskt, påverkas i negativ riktning av det planerade missilförsvaret.

Schwellers teori om fyra variabler kommer att utgöra verktyg till analysen av de interna, eller mellanliggande, variabler vilka utgör studiens andra analysdimension. Teorin är alldeles för omfattande för att fullt ut kunna användas i en studie av denna begränsade omfattning så den kommer att begränsas. Viktigt här blir att identifiera om det finns en dominerande och policyskapande politisk elit i Ryssland och om denna elit är väl sammanhållen och enig i sin politik samt om den "sitter säkert" på sin position. Inom den sociala sektorn blir det viktigt att se om det ryska folket stöder den inslagna politiken och kanske även underblåser den. Schweller använder sin teori för att med hjälp av empiri påvisa att splittring inom de fyra variablerna historiskt har lett till att stater underbalanserar mot hot. Den här studiens syfte är det omvända, att påvisa faktorer till balansering. Genom det omvända förhållandet mot Schwellers analys, sammanhållning inom de fyra variablerna, kan det förutsättas att en stat kan agera genom motsatsen till underbalansering, alltså balansering eller överbalansering. Schweller menar att en hög grad av sammanhållning inom de fyra kategorierna kan förutsättas leda till mobilisering. Han diskuterar dock inte vad som utgör en hög grad av sammanhållning eller typen av mobilisering. För den här studien är sammanhållning viktig att påvisa och det resulterar som tidigare nämnt i det här fallet i ett beteende av intern balansering. Det kommer inte att undersökas vilken balanseringstyp Ryssland ägnar sig åt, balansering eller överbalansering, då det är ointressant för studien. Rysslands beteende i bägge fallen av balansering kan vara likadant, det som skiljer är den andra partens intention, alltså om USA har ambitionen att nå världsherravälde eller om landet bara är ute efter att stärka sin säkerhetssituation. Vad USA har för intention med sitt beteende är inte den här studiens syfte att utröna.

3 Metod

3.1 Fallstudie

Studiens forskningsdesign är av typen fallstudie. Fallstudien som metod har den stora fördelen att den ger forskaren möjligheten att, trots begränsat med tid och resurser, generera potentiellt användbara data om ett specifikt fall (Collier i Finifter 1993:106-107). Fallstudien kan delas upp i olika typer. En typ av indelning berör det antal fall som ska studeras. Den här studien är av typen enfallsstudie, *single-case design*, där det är fallet Ryssland och dess ageranden som utgör fallet. Givet att det handlar om en enfallsstudie får fallstudien en holistisk karaktär. Vidare så är den här fallstudien av typen *tolkande* fallstudie vilket innebär att en eller flera teorier medvetet används för att belysa ett specifikt fall. Fallstudiens svaghet som metod är att den inte bidrar till teoribyggnad i samma omfattning som andra metoder samt att den inte är helt optimal för studier vilka använder hypoteser (Collier i Finifter 1993:106-107). Det är dock inget problem för den här studien då den inte gör anspråk på varken teoriskapande eller teoriutveckling. Givet att den inte heller är teoritestande har det inte genererats någon hypotes som ska prövas. Fallstudiens begränsningar innebär därmed inget problem här. Studien är istället teorianvändande och därmed deduktiv. I en deduktiv studie föregår teorin resultatet. Forskaren gör redan i inledningen klart vilken teori som ska användas och denna styr sedan var fokus i datainsamling och analys hamnar. Ett enkelt schema av deduktion kan göras enligt följande: "teori -> observationer/resultat" (Bryman 2002:20-22).

3.1.1 Dominant/mindre dominant design

När det gäller materialinsamlingsprocessen och analysen av empirin finns två typer av metoder, *kvantitativ* respektive *kvalitativ* metod. Den kvantitativa metoden betonar kvantifiering vid insamling och analys av data och är primärt deduktiv och objektiv. Den kvalitativa metoden har ett annat förhållande till insamling och analys av data. Här handlar det inte om objektiva data utan om uppfattande och tolkning av den sociala verkligheten, vilken

är under ständig förändring (Bryman 2002:33-36). Traditionellt har det inom statsvetenskapen ansetts att respektive metod används av olika forskare för att studera olika fenomen och besvara olika frågor. Det har dock blivit allt vanligare med en kombinerad metod, en så kallad *metodologisk pluralism*. Det är främst två argument som förs fram för en kombination av metoderna. För det första så riskerar användandet av endast en metod att begränsa forskaren och hindra denne från att undersöka alla aspekter av forskningsfrågan. För det andra så höjer en kombinerad metod forskningens validitet då olika metoder kan bekräfta varandras resultat. Det andra argumentet är det dominerande och kan ses som en form av *metodologisk triangulering* (Read and Marsh i Marsh and Stoker 2002:231-239).

Den här studien kommer att använda sig av en metodologisk pluralism så till vida att bägge dessa metoder kommer att användas. Den kvantitativa metoden kommer att utgöra huvudsaklig metod men även kvalitativ metod kommer att användas. Detta ligger helt i linje med valda teorier där den strukturella realismen kan ses kopplad till objektivism och positivism medan den neoklassiska realismen öppnar för tolkande inslag. Som diskuterat i teorikapitlet har nukleära avskräckningsstrategier två dimensioner, en materiell dimension vilken kan analyseras genom kvantifiering, exempelvis mättes under kalla kriget balansen mellan de bägge polerna i megaton och kärnvapnens dödlighet (Freedman 1993:369), samt en psykologisk dimension vilken primärt kan analyseras med en kvalitativ analys av kvantifierade data. Ur ett metodologiskt perspektiv kallas denna form, eller modell, för *dominant/mindre dominant design*. I den typen av modell använder forskaren den ena paradigmen, i den här studien den kvantitativa metoden, som huvudsaklig modell medan den andra paradigmen, i den här studien den kvalitativa metoden, utgör ett komplement och då främst i den interna analysen (Read and Marsh i Marsh and Stoker 2002:239-240).

3.1.2 Analysnivåer

Inom IR-teori har debatten kring analysnivåer varit ett av de centrala ämnena under tre årtionden. Framför allt har teoretiker vilka förespråkar holistiska eller systemiska tillvägagångssätt till analyser lockats av tanken kring nivåer och samverkan mellan system och enheterna som utgör dessa. De fem analysnivåer vilka oftast används inom IR är internationella system, internationella undersystem, enheter, underenheter och individer (Buzan and Little 2000:68-69). Studiens analys kommer att genomföras i två stora block där

det ena blocket med hjälp av den strukturella realismen kommer att analysera Rysslands ställningstagande ur ett externt systemiskt perspektiv. Det är variabler på systemnivån som kommer att vara intressanta för den analysen. Det andra blocket kommer att med hjälp av Schwellers teori analysera Rysslands ställningstagande ur ett internt perspektiv. Det blir då variabler på enhetsnivå och individnivå som blir intressanta. Denna uppdelning av externt och internt som två separata block är givetvis inte så tydlig i verkligheten utan det sker en växelverkan mellan dessa. Analysen kommer dock att genomföras tvådelad ur ett metodologiskt syfte då den blir mer överskådlig och tydlig på detta vis. Att genomföra en studie vilken analyserar såväl externa och som interna faktorer har blivit allt vanligare inom IR. Fördelen med detta är att det underlättar för forskare att analysera hur interna faktorer inverkar på och begränsar den förda utrikespolitiken (Starr 2006:4).

3.1.3 Disposition

I nästföljande kapitel kommer den tvådelade analysen att genomföras. Den första delen kommer att analysera Rysslands negativa inställning till USA:s planerade missilförsvar i Polen och Tjeckien ur ett externt perspektiv. Det här specifika fallet är nu inte fristående eller en ensam företeelse utan en del av ett större sammanhang, en generell rysk balansering mot USA. För att analysen av det specifika fallet ska bli relevant behöver även det större, generella beteendet analyseras och förklaras. Först kommer därför externa faktorer till Rysslands balansering gentemot USA generellt att undersökas och därefter missilförsvaret specifikt. Till detta kommer den strukturella realismen att användas och den kommer att kompletteras med nukleär avskräckningsteori. Eftersom Rysslands balansering är en reaktion *mot* något, USA:s position och agerande, blir det givetvis nödvändigt att i analysen ta hänsyn till detta samt, då det är realism som utgör teorigrund, förändringar i relativa styrkeförhållanden parterna emellan. Den externa delen av analysen kommer att försöka finna förklaringar till Rysslands agerande ur såväl ett materiellt som psykologiskt perspektiv. Går det att finna stöd för Rysslands agerande att försöka balansera mot USA? Om detta stöd hittas, alltså en verklig och legitim orsak till den ryska oron, så utgör detta de oberoende variabler vilka styr utfallet, balansering.

När detta är gjort kommer den andra delen av analysen att genomföras. Denna del kommer att ha fokus på de interna variabler vilka kan styra Rysslands agerande. För att en stat

ska balansera mot yttre hot räcker det inte med att ett yttre hot existerar. För att en intern balansering ska kunna genomföras krävs även att staten i fråga har en god sammanhållning inom avgörande områden på enhetsnivå. Till detta kommer Schwellers teori att användas. Tanken med att använda två teorier vilka analyserar olika faktorer är givetvis att dessa ska komplettera varandra och därmed ge en fördjupad och mer nyanserad förståelse för agerandet. Det blir då viktigt att efter att den tvådelade analysen är genomförd föra samman dessa till en förklaring av politiken. Som tidigare nämnt utgör de externa faktorerna den oberoende variabeln vilken filtreras genom interna faktorer, eller mellanliggande variabler, till att forma ett utfall, den beroende variabeln. Allra först kommer det planerade missilförsvaret kortfattat att presenteras. Anledningen till att genomgången placeras i början av analyskapitlet är att underlätta för läsaren.

4 Analys

4.1 Missilförsvaret

Det amerikanska missilförsvaret vilket Ryssland reagerat mot består i sin nuvarande planerade, och delvis upprättade form, av två geografiska delar, väster respektive öster om den nordamerikanska kontinenten. Missilsystemen är uppbyggda av separata missilramper vilka avfyrar missiler för att bekämpa inkommande stridsspetsar. För att upptäcka inkommande missiler upprättas fasta radaranläggningar vilka kompletteras av rörlig fartygsbaserad radar. Syftet med det västliga missilförsvaret är att skydda USA mot angrepp från Nordkorea. Ett antal radaranläggningar i Kalifornien, Japan och på Hawaii ska tillsammans med fartyg i Stilla Havet förvarna om ett missilangrepp från Nordkorea. De missiler som har i uppgift att bekämpa inkommande stridsspetsar från Nordkorea är placerade i Alaska och ett fåtal i Kalifornien. Antalet missiler i dessa anläggningar förväntas vid slutet av år 2007 vara 24 (Lindvall m.fl.2008:17-20).

Missilförsvarets östra komponent är planerad att placeras i östra Europa officiellt som ett skydd mot interkontinentala missilangrepp från Iran på den amerikanska kontinenten. Den östra komponenten är tänkt att bestå av avfyringsramper i norra Polen med tillhörande radaranläggning i Tjeckien. Denna kommer att kompletteras av redan befintliga radaranläggningar på Grönland och i Storbritannien. Antalet missiler som avses placeras ut i Polen uppges vara tio stycken. Viktigt är dock att påpeka att det pågår en utveckling av ett *multiple kill vehicle*, en stridsdel avsedd att skjutas med samma eller liknande bärraket som det planerade systemet men med förmågan att bekämpa mer än ett mål (Lindvall m.fl. 2008:17-20). Rysslands reaktion avser primärt missilförsvarets östra komponent.

Missilförsvaret delas ofta in i tre olika typer baserat på vilken fas av dess flygning målet befinner sig i, startfasen, mittfasen eller slutfasen. Missilförsvaret i östra Europa är planerat att verka mot mål under mittfasen och använda 2-stegsraketer för att skjuta upp själva stridsdelen vilken bekämpar målet som då befinner sig över atmosfären. Stridsdelen som bekämpar målet har ingen egen sprängverkan utan den förstörande verkan som sker äger rum med de inblandade farkosternas rörelseenergi. Avsikten med missilförsvaret i östra Europa är

enligt USA att kunna försvara USA:s östkust mot robotar avfyrate från Iran. Då USA:s västkust skyddas av missilförsvar på Alaska och i Kalifornien kan det antas att städer som Los Angeles och Seattle inte kommer att utgöra primärmål för organisationer eller stater med ett fåtal robotar till förfogande. Banor från västra Iran till städer i mellersta USA som exempelvis Chicago och Minneapolis går inte över Centraleuropa utan långt in över Ryssland och fortsätter sedan över Skandinavien. Förutsättningarna för ett missilförsvar i norra Polen att bekämpa mål i dessa banor blir sämre jämfört med när målmissilerna passerar rakt över. Här kan eventuellt bekämpningsmissiler avfyrate från Alaska nå bättre verkan. För banor från västra Iran mot östra USA har missilramperna i Polen god täckning. Ett rimligt antagande är att missilförsvaret i Europa är avsett i första hand för just banor från Mellanöstern mot mål i östra USA. Viktigt att notera är att banor från östra Iran mot mellersta och västra USA går norrut över Ryssland och ut över norra ishavet. Om systemet kan påvisas ha effekt mot sådana banor blir det svårt att med trovärdighet kunna hävda att systemet inte kan verka mot ryska robotar (Lindvall m.fl. 2008:21-22).

4.2 Externa variabler

Den strukturella realismen gör vissa grundantaganden. Ett av dessa är att stater kommer att balansera mot maktackumulation. Detta innebär att när en ensam stat eller koalition växer sig för stark kommer andra stater att reagera mot detta. Vidare kommer en stat att balansera när den utsätts för hotet av politisk dominans eller förlust av territorium, detta kan innebära såväl eget territorium som vitala intressen utomlands. Slutligen, gällande systemets uppbyggnad, är ett unipolärt system det mest instabila, dels för att den enda stormakten kommer att överanstränga sig med engagemang utomlands och dels för att övriga stater kommer att bli osäkra på stormaktens intentioner och då börja balansera mot den.

När Sovjetunionen formellt upplöstes den 31 december 1991 fick även kalla kriget sitt slut, även att den processen redan hade påbörjats. Sovjet ersattes av 15 självständiga stater av vilka Ryssland var, och är, den klart största. Ryssland var dessutom den dominerande delrepubliken under Sovjettiden. Med i Sovjets fall följde även den militärallians, Warszawapakten, vilken under kalla kriget utgjorde motviten mot Nato och därmed den militära komponenten hos den östra polen i det bipolära systemet. Med Sovjets och Warszawapaktens upplösning uppstod även ett maktvakuum i Sovjets gamla maktsfär.

Ryssland, som åren efter självständigheten hamnade i ett ekonomiskt kaos, hade inte kraft och ekonomi att axla det gamla Sovjets roll inom den sfären. Enligt Waltz kommer den ena av de ledande staterna i en bipolar värld att, om tillfälle ges, öka sin makt på bekostnad av den andra ledande staten vilket också skedde. Resultatet blev att USA, med Nato som verktyg, snabbt flyttade fram sina positioner in i det gamla Warszawapaktsområdet. Först genom samarbete med tidigare Warszawapaktsstater och sedan 1999 genom att ta upp Polen, Tjeckien och Ungern som fullvärdiga medlemmar i Nato (NE: NATO - Framväxt och utveckling).

De nya stater som uppstod efter Sovjet upplösning fann sig i en ovan situation. Plötsligt skulle de klara sig själva såväl ekonomiskt som militärt. För att lösa problemet upprättade de exsovjetiska republikerna minus baltstaterna förbundet Oberoende Staters Samväld (OSS) med syfte att vara ett organ för samordning av ekonomi- och försvarsfrågor. Ryssland fick uppgiften att sköta OSS:s yttre militära säkerhet vilket gav landet en stark maktposition inom förbundet (Buzan and Waever 2003:406). Med detta kom OSS att utgöra en naturlig maktsfär för Ryssland, visserligen rejält mindre än Sovjets gamla maktsfär, men ändå viktig för landet. OSS har tillsammans med arvet från den gamla Sovjetiska militära infrastrukturen möjliggjort för Ryssland att ha permanent militär närvaro i flera av sina grannrepubliker. Exempelvis har Ryssland militärbaser i Georgien, en flottbas i Ukraina (arrenderad), en radaranläggning i Gabala, Azerbajdzjan och över 30 000 soldater utplacerade inom OSS (NE: Ryska federationen – försvar och Lindvall m.fl. 2008:19).

Under kalla kriget respekterade stormakterna i stort varandras intressesfärer och respektive stormakt fick agera relativt fritt inom sin sfär. Detta är ett faktum som inte längre gäller. USA har efter Nato-expansionen in i Östeuropa fortsatt allt djupare in på ”ryskt” område. År 2004 blev ytterligare tre före detta Warszawapaktsstater medlemmar i Nato och, än viktigare, tre före detta sovjetrepubliker, baltstaterna, fick samtidigt Nato-medlemskap. Med detta expanderade USA in på det gamla Sovjets territorium och en del av en traditionellt rysk intressesfär blev med det fast förankrad i västvärlden (NE: Ryska federationen – försvar). Även från söder har USA expanderat i rysk riktning med intågen i Irak och Afghanistan. Alla dessa steg har väckt rysk irritation men hittills har ryssarna alltid fått ge med sig. När USA under våren började förbereda för ytterligare en Nato-utvidgning, nu till Ukraina och Georgien, blev den ryska reaktionen desto kraftfullare. Ukraina är viktigt för Ryssland. Den ryska Svartahavsflottan har sin bas på Krimhalvön i Ukraina och landet är transitland för mycket av den naturgas Ryssland exporterar till Europa. Georgien är också det av stor betydelse för Ryssland. Ryssland stödjer aktivt de ryska utbrytarrepublikerna Sydossetien och Abchazien vilka förklarat sig självständiga från Georgien och landet håller sig med

militärbaser i Georgien, officiellt som fredstrupper i konflikten mellan Georgien och utbrytarrepublikerna. Inför Nato:s toppmöte i Rumänien i början av april i år gick USA:s president George W Bush ut och i princip lovade NATO-medlemskap åt Ukraina och Georgien. När mötet väl blev av blockerades detta beslut av Tyskland och Frankrike. Länderna är starkt beroende av rysk energi och vågade inte riskera en konflikt med Ryssland (Björklund 2008). Slutligen lyckades alltså Ryssland sätta stopp för USA:s expansion.

I Ryssland har man sett med stor ilska på USA:s intrång i "sin" sfär. Ryssarna menar att USA har brutit den överenskommelse som ingicks länderna emellan efter Sovjets kollaps att man skulle överge kalla krigspolitik. Kalla krigstänkandet har fortsatt och då främst hos västsidan. Yevgeny Myasnikov som är senior research scientist på Moscow's Centre for Arms Control beskriver den ryska synen: "Russia has been deeply disappointed by what has happened after 1991. Nato started to expand, and the US started to think it had won the cold war. We had hoped for a partnership. But it didn't happen." (Myasnikov citerad i Harding 2007).

Neorealismen ger bra förklaringskraft till Rysslands agerande. Enligt denna kommer en stat att balansera när den utsätts för hot av politisk dominans och när dess vitala intressen utomlands hotas. För Ryssland är det tydligt att Ukraina och Georgien är av vital betydelse då landet så kraftfullt satte sig upp mot den dominerande staten i syfte att skydda sina intressen. Det är också tydligt hur USA stegvis expanderat in i den ryska intressesfären och det var bara en tidsfråga innan USA skulle nå en linje Ryssland inte anser sig ha råd att förlora. Waltz skriver att ett unipolärt system är det instabilaste bland annat för att den dominerande makten riskerar att engagera sig i alltför stor utsträckning bortom sina egna gränser med risken att den på sikt försvagas. USA är sedan flera år tillbaka engagerade i kostsamma militära engagemang i Irak och Afghanistan. Dessa operationer kostar enorma summor och har medfört stora påfrestningar på den amerikanska militären. Det är mycket möjligt att Ryssland nu ser sin chans att "sätta ner foten" då USA inte längre kan agera lika kraftfullt för att få igenom sin vilja som landet kunde tidigare.

4.2.1 Rysk kärnvapenstrategi

Rysslands strategiska kärnvapenpolitiska hållning regleras av militärdoktrinen från år 2000, säkerhetskonceptet från år 2000 och ett policydokument, kallat vitboken, från år 2003. Viktiga ställningstaganden i den ryska kärnvapendoktrinen är att landet förbehåller sig rätten till förstaslag med kärnvapen samt rätten till användning av kärnvapen vid aggression mot landet med konventionella vapen. Enligt den senare utgivna vitboken är kärnvapenstyrkorna uppgift i fredstid att avskräcka aktörer från att utöva påtryckningar eller aggression mot Ryssland och dess allierade. Avskräckningen baseras på förmågan att genom vedergällning tilldela motståndaren sådan skada att dennes förväntade vinst kan ifrågasättas. Ryssland avser upprätthålla både en avskräckningsförmåga och en förmåga att föra krig med kärnvapen (Larsson 2007:9-10). I ambitionen går att utläsa såväl en offensiv förstaslagsförmåga som en defensiv andraslagsförmåga och den ligger helt i linje med vad kärnvapenavskräckningsteorier ser som vapnets funktion. Som tidigare diskuterats utgör dessa förmågor kärnvapenavskräckningens materiella dimension. För att Rysslands kraftfulla reaktion mot USA:s planerade missilsköld ska vara försvarbar bör någon eller bägge av dessa förmågor hotas. Vilken kapacitet har då Rysslands kärnvapenstyrkor och utgör missilförsvaret något hot mot dessa?

4.2.2 Missilförsvaret och rysk förstaslagsförmåga

För att en kärnvapenstridsspets ska nå sitt mål behöver den förflyttas rent fysiskt. En välutrustad kärnvapenstat förfogar över tre leveransplattformar för strategiska kärnvapen. Dessa är: ICBM, strategiska robotubåtar och strategiskt bombflyg, kallat triaden (Lieber and Press 2006). Strategiska vapen är vapen vilka är tänkta att användas mot en motståndares hemland. Utöver dessa finns substrategiska kärnvapen med kortare räckvidd och andra användningsområden men de är inte relevanta för det här fallet. Rysslands strategiska kärnvapenstyrkor förfogade vid början av år 2008 över 682 strategiska leveransplattformar med en kapacitet på över 3 100 kärnstridsspetsar.

Fördelningen av stridsspetsar på triaden är enligt följande: de strategiska missilstyrkorna har en kapacitet av 1 605 stridsspetsar, den strategiska flottan har en kapacitet av 611 stridsspetsar och slutligen det strategiska bombflyget har en kapacitet av 884 stridsspetsar

(Russianforces.org–current). Sammantaget har Ryssland en bra spridning av sina strategiska kärnvapenstyrkor med flera möjliga leveransalternativ.

USA:s planerade missilförsvar i norra Polen omfattar tio ramper. Som tidigare nämnt ska dessa verka mot mål som befinner sig i mittfasen, alltså över atmosfären, och vars bana går inom bekämpningsmissilernas räckvidd. De har därmed ingen effekt mot ryskt strategiskt bombflyg eller mot missiler avfyrate från ubåtar i Norra ishavet. Ryska missiler avfyrate från Tatischevo sydost om Moskva mot den amerikanska östkusten får en bana vilken ligger inom missilförsvarets kapacitet. Missiler avfyrate från Vypolzovo nordväst om Moskva kan förmodligen också bekämpas av missilförsvaret även om banorna för dessa är av en mer ogynnsam karaktär för försvaret (Lindvall m.fl. 2008:24-25). Det är osäkert om systemet har någon effekt på missiler avfyrate längre österut och vars banor har en nordlig riktning över Norra ishavet. Vidare är antalet bekämpningsmissiler så litet, endast tio stycken, att dess förmåga mot det stora antalet ryska leveranssystem är försumbart. Inte heller i kombination med det västra missilförsvaret på Alaska och i Kalifornien om 24 missiler torde det utgöra något hot. Som exempel kan nämnas att den gamla ryska missiltypen SS-19 bär tio stridsspetsar per missil vilket innebär ett en ensam missil av den typen mättar missilförsvaret i Polen. Slutsatsen av detta är att missilförsvaret inte hotar Rysslands förmåga att utdela ett förstaslag, i vart fall inte med den kapacitet landet förfogar över idag. Den ena av de materiella funktionerna i den ryska kärnvapenstrategin, förmågan till förstaslag, påverkas alltså inte nämnvärt av missilförsvaret.

4.2.3 Missilförsvaret och rysk andraslagsförmåga

Amerikanska kritiker till det planerade missilförsvaret menar att det är irrelevant. Missilförsvaret har inte kapacitet att försvara mot ett fullskaligt ryskt anfall med missiler och skenmål vilket också här har påvisats. Den synen ser dock missilförsvaret som ett defensivt vapen medan dess värde är ett helt annat i en offensiv kontext. Skulle USA i ett förstaslag kunna slå ut större delen av den ryska kärnvapenarsenalen kan missilförsvaret fungera som en tillräcklig sköld mot återstående ryska kärnvapen vid en rysk vedergällningsattack (Lieber and Press 2006). Med den här synen på missilförsvaret kan det plötsligt framstå som ett hot mot rysk vedergällningsförmåga och därmed även utgöra ett hot mot kärnvapenbalansen. För att det ska utgöra ett realistiskt hot behöver USA kunna slå ut all det mesta av ryska strategiska

kärnvapen vid ett förstaslag. Finns då den möjligheten? Fram till det tidiga 1960-talet hade USA en nukleär överlägsenhet som landet sedan förlorade. Vissa bedömare menar att USA aktivt arbetar för att återta den positionen. Efter kalla krigets slut har det uppstått en obalans i kärnvapenbalansen. USA har blivit allt starkare och Ryssland allt svagare. År 2006 hade Ryssland 39 procent färre strategiska bombplan, 58 procent färre ICBM och 80 procent färre robotubåtar än vad Sovjet förfogade över mot slutet av kalla kriget. De ryska kärnvapenstyrkorna är dessutom slitna och materielen har många gånger passerat den ursprungligt planerade livslängden. Värst drabbat är den strategiska ubåtsflottan vars ubåtar oftast ligger vid hamn och utgör enkla måltavlor (Lieber and Press 2006). Hur långt förfallet av ubåtsflottan gått kan illustreras med det faktum att inte en enda patrullering genomfördes av den ryska strategiska ubåtsflottan under år 2002 (Lindvall m.fl. 2008:31) att jämföra med 60 patrulleringar år 1990 och USA:s nuvarande antal av 40 per år. Även det strategiska bombflyget har drabbats hårt och har idag endast två baser vilket gör det sårbart för ett fientligt förstaslag. För de strategiska robotstyrkorna har den kvantitativa minskningen varit dramatisk. Expertis har förutspått att Ryssland vid slutet av detta årtionde endast kommer att förfoga över 150 landbaserade ICBM att jämföra med 1990 års nivå av 1 300 (Lieber och Press 2006). Här sker dock en modernisering och det förmodas att hälften av de kvarvarande 150 missilerna kommer vara av den nya moderna typen Topol-M (SS-27) (Podvig i Flory et al 2006). Vidare antas det ryska förvarningssystemet vara dåligt fungerande dels för att Sovjets upplösning medförde att flera radaranläggningar plötsligt befann sig i andra nationer än Ryssland och dels för att den ryska ekonomin tidigare var svag (Lindvall m.fl. 2008:30).

Rent kvantitativt har även USA:s kärnvapenstyrkor minskat under den perioden. Skillnaden är att USA kontinuerligt vidareutvecklat och förbättrat sina kärnvapens kapacitet. Exempelvis hade den amerikanska strategiska ubåtsstyrkan minskat i storlek till år 2006 men förstörelsekraften i dess stridsspetsar hade fyrfaldigats. Även precisionen hos de amerikanska vapnen har kraftigt förbättrats. Mot slutet av kalla kriget hade en amerikansk ubåtsavfyrad stridsspets 12 procent chans att slå ut en rysk missilsilo. Av två ubåtsbaserade missilsystem som utvecklas av USA beräknas det ena ha en 90-procentig sannolikhet att slå ut en silo medan det andra systemet beräknas ha en 98-procentig sannolikhet att slå ut en silo (Press and Lieber i Flory et al 2006).

I mars/april-numret av *Foreign Affairs* år 2006 publicerade de amerikanska universitetsprofessorerna Keir A. Lieber och Daryl G. Press den mycket uppmärksammade och omdebatterade artikeln *The Rise of U.S. Nuclear Primacy* i vilken de argumenterar för att USA aktivt försöker återta sin nukleära överlägsenhet. Lieber och Press genomförde en

datorsimulering av ett hypotetiskt amerikanskt anfall mot den ryska kärnvapenarsenalen. I simuleringen riktades de mest precisa amerikanska vapnen mot de hårdaste målen och de snabbaste vapnen mot de målen som har snabbast reaktionsförmåga. Simuleringen tog även hänsyn till förmodade ”hål” i det ryska varningssystemet. Enligt Lieber och Press är deras simulering förmodligen mindre effektiv än vad den amerikanska militärens verkliga strategi är då den har utvecklats och finslipats under årtionden. Trots detta var resultatet förödande för de ryska kärnvapenstyrkorna och enligt datorsimuleringen är chansen stor att i princip hela den ryska strategiska kärnvapenarsenalen utdras i ett sådant anfall. Lieber och Press påpekar dock att det inte finns några garantier för att en sådan attack skulle lyckas i verkligheten då den skulle innehålla väldigt många osäkerheter vilka simuleringen inte tar hänsyn till (Lieber and Press 2006). Det ska sägas att artikeln mötte stark kritik från såväl amerikanskt som ryskt håll. Den amerikanska kritiken menar att den materiella förbättringen av de egna kärnvapenstyrkorna inte är alls så omfattande som skrivs i artikeln samt att USA inte bedriver en politik med en agenda av att nå en nukleär överlägsenhet. Den ryska kritiken menar att förfallet hos de ryska kärnvapenstyrkorna inte är så omfattande som beskrivs i artikeln och att Ryssland besitter en god förmåga att svara på ett anfall. Lieber och Press i sin tur besvarar kritiken med att deras uppgifter är korrekta och att de står fast vid sin analys (Press and Lieber i Flory et al 2006).

Vad som dock är tydligt är att utvecklingen efter kalla krigets slut har gått i ”fel” riktning för Ryssland samtidigt som den amerikanska förmågan stärkts. Med risken att USA i ett förtaslag kan komma att slå ut det mesta av den ryska nukleära arsenalen innebär ett missilförsvar ett direkt hot mot den ryska andraslagsförmågan. Då mycket med det amerikanska missilförsvaret är okänt, exempelvis dess effektivitet mot missiler avfyra från centrala Ryssland med en nordlig bana och utvecklingen av multipel stridsdel till bekämpningsmissilerna, är det svårt att direkt avskriva dess effekt på Rysslands andraslagsförmåga. Som missilförsvaret är planerat nu, med ramper i norra Polen och Alaska, får det förmodligen en ganska begränsad inverkan på rysk andraslagsförmåga. En framtida utbyggnad av det, såväl numerärt som geografiskt och kvalitativt, i samverkan med en fortsatt förändring i styrkebalansen mellan USA och Ryssland kan däremot mycket väl komma att utgöra ett reellt hot mot rysk andraslagsförmåga. USA har sedan Sovjets upplösning stegvis expanderat sin maktsfär på rysk bekostnad. Det är då rimligt ur ett ryskt perspektiv att anta att USA i framtiden kommer att expandera missilförsvaret såväl kvantitativt som kvalitativt.

Ryssland har vidare uttryckt ett behov av att avskräcka Frankrike och Storbritannien för vilka missilförsvaret har en än större potential som försvar mot ryska missiler än vad fallet är i

fråga om amerikanska fastlandet (Lindvall m.fl. 2008:45). Ytterligare en faktor vilken måste tas med i beräkningen av missilförsvarets hot mot rysk andraslagsförmåga är den pågående moderniseringen av den ryska kärnvapenarsenalen. Ryssland fasar successivt ut äldre missiltyper mot den moderna SS-27. Problematiken för Ryssland med det här ligger det faktum att SS-27 i sin nuvarande form endast bär en stridsspets per missil. Där den äldre missiltypen SS-19 med 10 stridsspetsar per missil kunde mätta missilförsvaret i norra Polen med en enda missil krävs det 10 missiler av typen SS-27 (skenmål ej inräknade) för att nå samma effekt. Givet att hälften av Rysslands kvarvarande 150 ICBM vid slutet av årtiondet antas vara av typen SS-27 utrustade med endast en stridsspets per missil kan en möjlig framtida utökning av missilförsvaret med multipel stridsdel till bekämpningsmissilerna och en geografisk och kvantitativ utökning av detsamma göra det till ett påtagligt hot mot rysk andraslagsförmåga. Slutsatsen blir därmed att missilförsvaret potentiellt kan komma att utgöra ett reellt hot mot Rysslands andraslagsförmåga. Med nuvarande förhållanden skulle det endast få marginell betydelse. Undantaget skulle vara ett scenario där USA i ett förstaslag slår ut det mesta av Rysslands strategiska kärnvapen och där de överlevande ryska kärnvapnen ämnade för att andraslag är lokaliserade i västra Ryssland med banor vilka är inom missilförsvarets räckvidd. Ett sådant scenario är dock ganska långsökt. Hotet utgörs snarare av en framtida utbyggnad av missilförsvaret i kombination med en fortsatt förändring i styrkeförhållandena mellan Ryssland och USA.

I den här analysen har endast tagits hänsyn till missilförsvarets förmåga mot ryska missiler. Missilförsvaret har dock fler komponenter och användningsområden vilka kan bidra till att stärka det ryska motståndet. I februari 2008 förstörde USA en av sina egna ickefungerande satelliter med hjälp av en från ett fartyg avfyrad *Standard Missile-3*. Den nedskjutna satelliten befann sig visserligen i en låg bana men visar ändå på en amerikansk anti-satellitkapacitet. Det framstår därmed klart att ett missilförsvaret, även ett markbaserat, kan fungera mot satelliter (Lindvall m.fl. 2008:38). Även radarsystemet i Tjeckien kan utgöra ett hot mot Ryssland då det täcker in delar av landet och ökar den amerikanska spaningsförmågan mot Ryssland. Ryssland har erbjudit USA att använda den ryska förvarningsradarnläggningen i Gabala i norra Azerbajdzjan, vilken är värd från Ryssland, som substitut till den planerade i Tjeckien men givetvis utan framgång.

4.2.4 Missilförsvaret och den psykologiska dimensionen

Givet att missilförsvaret får en påverkan på den ena av kärnvapenavskräckningens materiella dimensioner, förmågan till andraslag, ger det även negativ effekt på den psykologiska dimensionen. Kärnvapenavskräckning bygger på hotet om vedergällning vid en attack alltså förmågan att kunna bestraffa motståndaren för dennes aggression, eller som Waltz beskriver det: ”Deterrence is achieved not through the ability to defend but through the ability to punish” (Waltz i Sagan and Waltz 2003:5). För att en stats kärnvapenavskräckning ska fungera behöver den vara trovärdig i sin förmåga att kunna bestraffa en aggression. Om Rysslands trovärdighet i denna förmåga urholkas av flera faktorer, som en förändring i kärnvapenbalansen och uppbyggnaden av ett amerikanskt missilförvarssystem, blir det naturligt för dess ledning att försöka motverka denna urholkning.

Det här kan verka som en ganska långsökt slutsats men givet att studien har den politiska realismen som teorigrund är den inte alls orimlig utan snarare trolig. Realismen ser en anarkisk värld där stater i sina utrikespolitiska ageranden styrs av en misstänksamhet mot andra staters intentioner och där de tar det säkra före det osäkra. Hela tanken kring säkerhetsdilemmat bygger på osäkerhet och misstänksamhet kring andra staters intentioner. Även att reaktionen i just det här fallet kan tyckas väl kraftfull är reaktionen, om den sätts in i den större kontexten, USA:s ständiga framflyttande av sina positioner, åtminstone teoretiskt högst förklarbar.

4.3 Interna variabler

I den externa analysen har påvisats att det existerar incitament för Ryssland att välja en strategi av balansering gentemot USA. Vi har därmed fått den oberoende variabel vilken enligt den strukturella realismen styr utfallet, i det här fallet balansering. Det här ser dock neoklassiska realister som otillräckligt. De menar att externa systemiska variabler inte är tillräckliga för att forma en stats utrikespolitik. För att en stats utrikespolitiska agerande ska kunna förklaras krävs att analysen även tar hänsyn till interna variabler på enhetsnivå. Schweller har med sina fallstudier givit empiriska bevis på hur stater historiskt missat att balansera mot tydliga yttre hot för att de varit splittrade inom fyra avgörande områden. Då

Ryssland har incitamenten för balansering och även har valt den strategin bör landet därmed vara väl sammanhållet inom dessa fyra områden.

4.3.1 Eliters sammanhållning

Den här variabeln berör den grad till vilken det politiska ledarskapet är fragmenterat av interna motsättningar. Enkelt uttryckt handlar det om frågan ifall det politiska ledarskapet är enat eller splittrat. För att en stat ska balansera behöver det politiska ledarskapet vara väl sammanhållet och enigt. Uppgiften här blir att identifiera om det existerar en dominerande politisk elit i Ryssland och ifall denna är väl sammanhållen. För att nå detta behöver den politiska maktapparaten kartläggas.

I augusti 1999 blev Putin, med bakgrund i underrättelsetjänsten KGB och Sankt Petersburgs stadsförvaltning, utsedd till premiärminister av den dåvarande presidenten Boris Jeltsin. Efter att ha vunnit presidentvalet i mars 2000 installerades han som president i maj 2000, en post han var i besittning av fram till den 7 maj 2008. Under sina två mandatperioder har Putin stärkt presidentmakten betydligt och installerat lojala medarbetare på de viktigaste institutionella posterna i landet. Påtagligt många av dessa ”vänner” till Putin har sin bakgrund antingen inom säkerhetstjänsten KGB, eller dess efterföljare som FSB och SVR, samt polisen och militären (gruppen makthavare med denna bakgrund kallas *siloviki*) (Trenin and Lo 2005:17) eller inom Sankt Petersburgs stadsförvaltning. Då det kan vara svårt att ge en dagsfärsk bild av maktsituationen, det är ju en ständigt pågående förändringsprocess, kommer en underlagsrapport från FOI publicerad i juni 2006 i vilken den ryska maktapparaten kartlades att användas för att illustrera förhållandet. I rapporten, vilken är av typen ”ögonblicksbild”, visas tydligt att tjänstemän med en bakgrund inom säkerhetstjänsten eller Sankt Petersburgs stadsförvaltning, eller båda, klart gynnats under Putin. Inom regeringen kan exempelvis nämnas dåvarande premiärministern Michail Fradkov vars främsta egenskap brukade anges vara hans obrutna lojalitet till Putin. Förste vice premiärminister var då Medvedev, samme Medvedev som idag ersatt Putin som president, med en bakgrund i Sankt Petersburg. En av tre vice premiärministrar och dessutom försvarsminister var Sergej Ivanov med förflutet inom KGB (Vendil Pallin 2006:50-51).

Den ryska politiska maktapparaten har en tvådelad verkställande uppbyggnad. Den ena delen av maktapparaten representeras av presidenten, dennes administration och de

ministerier och myndigheter som lyder direkt under denne. Noterbart är att de så kallade ”kraftministerierna” försvars-, utrikes-, justitie- och inrikesministeriet samt ministeriet för civilförsvaret alla lyder under presidenten. Den andra delen av maktapparaten representeras av premiärministern samt resterande ministerier och myndigheter. Att den politiska eliten är väl sammanhållen kan illustreras av hur maktpositioner fördelas inom denna grupp. Putin hämtade Medvedev från Sankt Petersburg och placerade honom på posten som förste vice premiärminister. När det började närma sig slutet för Putins andra presidentperiod lanserade han Medvedev som sin ersättare till presidentposten. Med Putins stora popularitet och maktposition i Ryssland var det i det närmaste en självklarhet att Medvedev skulle vinna presidentvalet vilket också skedde (Nevéus 2008-03-02). Medvedev tackade för sin befordran genom att lansera Putin som ny premiärminister. Den 7 maj 2008 skedde så rockaden. Medvedev intog posten som president och Putin posten som premiärminister. I samma vecka tog Putin även ordförandeposten i maktpartiet Enade Ryssland vilket kontrollerar två tredjedelar av parlamentet (Nevéus 2008-04-15). Det här visar tydligt hur de viktigaste maktpositionerna, presidentskapet och parlamentet, behålls inom sfären kring Putin och numera Medvedev. Det visar också på stor enighet inom den styrande gruppen vilket bekräftas av Medvedev då han beskriver det uppkomna dubbelstyret som ett ”tandemstyre” mellan honom och Putin:

The incumbent president is an effective leader and he's ready and able to continue to work to advance the development of our country, to make sure our development continues in the way set out eight years ago. This is why this tandem, or this team of two, was formed between the presidential candidate and the Russian president as a possible future prime minister. I am confident that our tandem will prove to be absolutely effective (Medvedev i Barber et al 2008).

Det kan vara ett rimligt antagande att Putin på det här viset försäkrar sig om ett mjukt övertagande av presidentpositionen för Medvedev vilken på sikt kommer att ta över allt mer (Risa 2008-05-19).

Det ryska säkerhetsrådet ingår i presidentadministrationen och innehar statusen av ett huvuddirektoriat. När säkerhetsrådet inrättades av Jeltsin 1992 antogs det att det skulle bli en ny version av Politbyrån vilket inte blev fallet. Istället fungerar säkerhetsrådet som presidentens personliga råd i vilket utrikespolitiska beslut diskuteras och fattas (Trenin and Lo 2005:11). Säkerhetsrådet består av tre nivåer och i den första, själva säkerhetsrådet, ingår beslutsfattare med nyckelansvar inom säkerhetspolitik. Totalt har säkerhetsrådet 23

medlemmar med en inre krets av 12 ständiga medlemmar vilka är de enda med rösträtt. Bland dessa ingår tunga politiska befattningshavare som premiärministern, förste vice premiärministern, försvarsministern, utrikesministern och chefen för FSB. Presidenten kontrollerar utnämningarna av samtliga befattningshavare som är permanenta medlemmar av säkerhetsrådet och därmed även i praktiken detta också. Sedan Putin kom till makten har samtliga medlemmar av den inre kretsen handplockats av honom och utnämnts till sina poster. Enda undantaget var FSB-chefen som efterträdde Putin på denna post (Vendil Pallin 2006:42-45).

Det har i det här avsnittet påvisats att det finns en politisk maktelit i Ryssland. Denna är centrerad kring premiärministern Putin och presidenten Medvedev och dess medlemmar har påfallande ofta en bakgrund inom säkerhetstjänsten, eller så är de från Sankt Petersburg. Vidare visar utnämningpolitiken på en god sammanhållning inom gruppen. Medvedevs uttalande där han betonar ”tandemstyret” mellan honom och Putin styrker påståendet. Ett första av Schwellers kriterier är därmed uppfyllt.

4.3.2 Regeringens/regimens sårbarhet

Den här variabeln ställer frågan: ”hur stor är risken att det nuvarande ledarskapet avsätts?”. Fört att en regering ska kunna agera kraftfullt i sitt policyskapande måste den sitta säkert och vara legitim. Endast när en regering är legitim klarar den av att upptäcka och möta hot. Uppgiften blir att identifiera hur säkert det nuvarande ledarskapet sitter på sin position.

Att det ryska ledarskapet med Putin och Medvedev i spetsen sitter säkert kan enkelt påvisas. Den 2 mars i år genomfördes det ryska presidentvalet. Även att det har rests kritik mot dess genomförande så var resultatet tydligt. Putins kronprins Medvedev vann valet med förkrossande siffror på uppemot 70 procent av rösterna under högt valdeltagande (Risa 2008-03-02). Hur överlägsen Medvedev var i valet kan illustreras av att tvåan, den populistiske nationalisterna Vladimir Zjirinovskij, fick strax under 10 procent av rösterna. Även Putin sitter säkert. När han avgick som president den 7 maj tog han inte bara över posten som premiärminister utan även rollen som ordförande i maktpartiet ”Enade Ryssland” vilket skapades år 2001 med ett enda syfte, att stödja Putin. Enade Ryssland vann parlamentsvalet i början av december 2007 överlägset och tog hem runt två tredjedelar av rösterna (Nevéus 2008-04-15). Putin har under sin presidenttid genomfört många reformer och kraftigt

stabiliserat landets ekonomi, något som gjort honom mycket populär hos folket. Hur populär han är kan illustreras av att en ganska okänd och anonym Medvedev, när han av Putin lanserades som presidentkandidat, helt överlägset vann presidentvalet. Det är därmed tydligt att såväl Putin som Medvedev har stort folkligt stöd och kan klassas som legitima. De riskerar inte att avsättas i en folklig revolution.

Det finns inte heller några potentiella utmanare inom andra maktgrupper. De ryska kraftministerierna spelar en central roll för den ryska presidenten. Dessa innehar en kritisk funktion inom rysk politik och deras lojalitet har varit av central betydelse för den som vill inneha positionen som Rysslands ledare. Inom kraftministerierna ingår ministerier och myndigheter som det är av avgörande betydelse att ingen konkurrent om makten vinner kontroll över. Till dessa räknas, förutom tidigare nämnda ministerier, även vissa centrala säkerhetsorgan som den federala säkerhetstjänsten FSB och utrikesunderrättelsetjänsten SVR med flera. Mellan kraftministerierna, och även inom vissa, råder en ständig konkurrens och rivalitet. Kraftministeriernas chefer och viktiga tjänstemän är dock i stor utsträckning Putins män. Han har utsett lojala män som han känner väl på posterna och de vet att de har honom att tacka för mycket (Vendil Pallin 2006:55-59,188-189). Att de flesta av cheferna är lojala med Putin garanterar att ingen av dem försöker ta över makten. Att det dessutom råder stark konkurrens mellan kraftministerierna kan tänkas försvåra för ett maktövertagande av en enskild chef då de andra sannolikt skulle motarbeta detta. Även inom detta område kan Putin och Medvedev ses sitta säkra. Ledningens kontroll över makten och det politiska livet kan ytterligare belysas av det faktum att Putin år 2004 beslutade att avskaffa direktvalen till guvernörsposterna och istället utse dessa själv. Givetvis får det som resultat att de 84 guvernörerna vet vem de har att tacka för sina poster (Löfstrand 2008:32). Putin har också minskat de regionala regeringarnas autonomi. Istället har han inrättat sju supraregioner vilka leds av före detta generaler och KGB-officerare (McFaul and Stoner-Weiss 2008).

Media är givetvis ett viktigt verktyg för en maktelit att kontrollera. Har man kontroll över media kan man styra informationsflödet till befolkningen. När Putin kom till makten fanns det tre rikstäckande tv-kanaler av vikt i Ryssland. En av dessa, RTR, var statlig medan de två andra, ORT och NTV, var privatkontrollerade. Kreml tog snabbt kontrollen över alla tre och säkerställde därmed kontrollen över informationsflödet (McFaul and Stoner-Weiss 2008).

I det här avsnittet har tydligt visats att det nuvarande ledarskapet sitter säkert på sina poster. Putin och Medvedev kontrollerar det som behöver kontrolleras och de har dessutom ett överväldigande folkligt stöd. Ett andra av Schwellers kriterier är därmed uppfyllt.

4.3.3 Eliters konsensus

Den här variabeln handlar om den samsyn som krävs hos policyskapande eliter om att vissa förhållanden i omvärlden utgör ett problem eller ett hot samt. Här tas även med i beräkningen att en problemkonstruktion är en subjektiv process vilken endast delvis styrs av objektiva fakta. Uppgiften blir identifiera om det finns en samsyn inom eliten att USA och det planerade missilförsvaret utgör ett problem för och ett hot mot Ryssland.

När USA våren 2007 offentliggjorde planerna på ett missilförsvaret baserat i Polen och Tjeckien som ett skydd mot missilangrepp från Iran blev reaktionen från ryskt håll kraftfullt. Enligt försvarsexperten i Ryssland var det tveklöst att det egentligen var Ryssland som var missilförsvarets mål. Rysslands ledande expert på antimissilvapen, General Vladimir Belous, menade att missilförsvarets geografiska placering gjorde det tydligt att dess verkliga mål var Rysslands och Kinas kärnvapenstyrkor. Den ryska militärens syn på missilförsvaret är tydlig: "The US bases represent a real threat to our strategic nuclear forces." (Belous citerad i Harding). Även från politiskt håll i Ryssland var inställningen tydlig. Kremles chefstalesman Dmitry Peskov sa att Moskva kände sig sviket av Pentagons planer vilka enligt honom hotade världsstabiliteten:

We were extremely concerned and disappointed. We were never informed in advance about these plans. It brings tremendous change to the strategic balance in Europe, and to the world's strategic stability. We feel ourselves deceived. Potentially we will have to create alternatives to this but with low cost and higher efficiency. (Peskov citerad i Harding 2007).

Som talesman framförde givetvis Peskov ledningens, alltså den styrande elitens, syn på saken. Sedan dess har det genomförts ett presidentskifte i Ryssland. Synen på missilförsvaret har inte ändrats med det. Den nytillträdde presidenten är Medvedev tydlig i sin fortsatta negativa inställning:

Recently our colleagues visited - I mean our American colleagues, Ms Rice and Mr Gates - and we spoke of several questions on ensuring international security. We welcome such contacts although we have rather a lot of differences of opinion. Of course we are not happy about the fact that plans are actively being implemented related to the third positional region for missile

defence. We consider that such types of decisions break the fragile balance of forces and facilities in Europe, and not only in Europe (Medvedev i Barber et al 2008).

Även i inställningen till USA:s agerande i stort är den ryska eliten tydligt negativ. I inledningskapitlet av denna studie nämns ett uppmärksammat tal av Putin i München den 10 februari, 2007 i vilket han anklagar USA för att försöka etablera en unipolär värld som ersättning för den bipolära som rådde under kalla kriget. I talet karaktäriserade Putin USA enligt följande: "one single center of power: One single center of force. One single center of decision making. This is the world of one master, one sovereign." (Putin citerad i Kramer 2007). Det är nu inte bara inom politiska kretsar som en negativ inställning till USA finns. Även inom försvarskretsar i Ryssland är detta en dominerande paradigm. I en artikel i den ryska militärtidningen *Nezavisimoe Voennoe Obozrenie* beskrev den pensionerade generalen Pavel Zolotarev attityden inom ryska försvarskretsar gentemot väst i allmänhet och USA i synnerhet som fientlig (Beliaev and Martin 2007). Detta återspeglas även i landets militära doktriner. Där de tidiga postsovjetska doktrinerna fokuserade på inhemsk terrorism och utbrytarprovinser så fokuserar nutida versioner på externa hot, och det externa hotet utgörs av USA (Beliaev and Martin 2007). Zolotarev menar vidare att för eliterna i Moskva utgör en sådan syn inte bara en ledande princip utan även ett verktyg för personlig vinning. Det motiverar höga federala anslag till militär rustning och det motiverar även för ett starkare politiskt grepp över ekonomin och samhället. Genom att spendera kraftigt på försvaret tror man att Ryssland kommer att kunna återuppbygga sin högteknologiska industri och med det återfå sin supermaktsstatus (Beliaev and Martin 2007).

Den ryska eliten styrs i sitt agerande av utrikespolitiska instinkter vilka härrör ur en realpolitisk mentalitet och vilka är väldigt kraftfulla. Exempelvis kan nämnas en självbild som stormakt, en förkärlek för traditionella element (militär) som uttryck för nationell styrka och en önskan av jämlik status med de starkaste medlemmarna av ett givet system (Trenin and Lo 2005:16).

I avsnittet har visats Rysslands policyskapande elit är enig i sin omvärldsanalys. USA och dess ageranden utgör ett problem för Ryssland och missilförsvaret utgör ett direkt hot mot landets säkerhet. Man är även eniga om att problemet behöver bemötas med militär rustning/utveckling, alltså intern balansering. Nu utgör USA:s ageranden inte bara ett problem utan även en tillgång för den ledande eliten då det används som ett verktyg för att öka den egna makten inhemskt. Ett tredje, och det viktigaste, av Schwellers kriterier är därmed uppfyllt.

4.3.4 Social sammanhållning

Den här variabeln täcker in flera faktorer. En av dessa är att samhällets medlemmar är eniga i sin syn på de politiska institutionerna som legitima. Oenighet kring styret är acceptabelt men oenigheten får inte anta våldsamma former. Frågan utgör inget problem för Ryssland. Nyligen genomfördes ett presidentval med högt valdeltagande och en förkrossande seger för den styrande eliten. Några större oroligheter i samband med valet förekom inte. Ryssarna kan därmed sägas acceptera de politiska institutionerna och ledarna som legitima. Det kan ytterligare förstärkas med opinionsundersökningar vilka visar på en stor popularitet för Putin och Medvedev. Vid veckovisa mätningar över ryssarnas förtroende för sina politiker uppmanas respondenterna att namnge 5-6 politiker vilka de litar på mest. I mätningen som genomfördes i mitten av maj 2008 får Putin 62 procent och Medvedev 43 procent. Trea kom den tidigare försvarsministern Ivanov med sju procent, samma siffra som för tvåan i senaste presidentvalet, Zjirinovskij (Vicom – Trust in political leaders 2008-05-23). Även vid mätningar vilka visar om ryssarna godkänner och gillar institutionernas arbete och beslut så visar siffror från mitten av maj 2008 att 71 procent är positiva till presidenten medan endast 9 procent är negativa. För premiärministern är siffran positiva 72 procent (högsta någonsin för premiärministern, förmodligen för att Putin nu har posten) medan endast 11 procent är negativa (Vicom – Ratings of state institutions 2008-05-23). Det existerar visserligen våldsamma organisationer i landet vilka agerar mot staten men dessa utgörs främst av separatist rörelser i Kaukasus vilka representerar en mycket liten del av befolkningen.

En annan viktig variabel att ta hänsyn till här är hur befolkningen ser på det yttre hotet. Ser man att det finns ett sådant? Hur ser man på sig själv, sitt land och dess position i världen? Hur ser man på hot mot landet? Ökar det den sociala sammanhållningen? Viktigt här blir att se hur ryssar generellt identifierar sig i förhållande till sin omgivning och om det råder enighet kring denna identifikation.

Den i det förra avsnittet nämnde generalen Zolotarev diskuterar kring dessa frågor kopplat till det planerade missilförsvaret i samma artikel. Han menar att ryssar generellt, från den högsta politiska ledningen till gemene man, har blivit defensiva, eller rent av kamplystna gällande landets position i världen. Den ryska reaktionen mot missilförsvaret har mer att göra med nationell nostalgi, en vilja att återta förlorad storhet, än några strategiska initiativ från Washington. Trots att Ryssland förlorade kalla kriget, trots Sovjets upplösning och trots den

ekonomiska implosionen under 1990-talet har ryssar aldrig upphört att se sig själva som en stormakt (Beliaev and Martin 2007).

Det finns även gott om statistiska bevis för den här hållningen. Många undersökningar har gjorts gällande det ryska folket och deras självsyn. I en stor opinionsundersökning från 2003 svarade två tredjedelar av de tillfrågade ryssarna jakande på frågan ”Har Ryssland fiender?”. Följdfrågan ställde frågan vilka hot de upplever och svaren blev i fallande ordning med det största hotet först: utländska investerare från väst, USA, NATO, ryska oligarker, demokrater och islamistiska terrorister (Pipes 2004). Vidare visar opinionsundersökningar att så många som 78 procent av Ryssarna anser att Ryssland måste vara en stormakt. På frågan hur man vill att Ryssland ska uppfattas av andra länder svarade 48 procent ”mäktigt, oslagbart, oförstörbart, en global stormakt” medan endast 3 procent svarade ”fredsälskande och vänligt” (Pipes 2004).

Ryssar har även historiskt många gånger visat att de med framgång kan samla sig och möta allvarliga hot. Genom århundradena har landet utsatts för många misslyckade invasionsförsök. Under andra världskriget för att ta ett exempel attackerades landet av ett egentligen övermäktigt Nazityskland men ändå gick man segrande ur striden.

I avsnittet har visats att den ryska befolkningen i stort är nöjd med den politiska situationen i landet och att de ser institutionerna som legitima. Det råder även stor samsyn om att Ryssland är utsatt för hot och att detta utgörs av väst och då primärt USA. Vidare anser ryssen att landet är, eller åtminstone borde vara, en stormakt. Det är givetvis alltid svårt att dra hundraprocentiga resultat ur opinionsundersökningar då frågornas utformning och sammansättningen av svarsgruppen påverkar resultatet men i stort är bilden över det ryska folkets självsyn klar. Härmed är det fjärde och sista av Schwellers kriterier uppfyllt.

4.4 Diskussion av analysen

För att Rysslands negativa inställning till USA:s planerade missilförsvar i Polen och Tjeckien ska vara rimlig och försvarbar krävs det att det utgör ett hot mot rysk säkerhet. I analysen har visats att missilförsvaret knappast utgör ett hot mot rysk förstaslagsförmåga med kärnvapen men att det, kopplat till en framtida utbyggnad/utveckling, kan komma att utgöra ett hot mot rysk andraslagsförmåga. Det finns visserligen inga belägg för att en sådan utbyggnad kommer att ske men givet USA:s stegvisa expansion in i den ryska intressesfären efter kalla krigets

slut är det inte ett orimligt antagande från rysk sida att så kommer att ske. Ryssland har därmed givits incitament för sitt handlande. Den oberoende variabeln, missilförsvaret och dess potential, har gett ett utfall, rysk balansering.

För neoklassiska realister räcker det dock inte med systemiska faktorer eller externa variabler för att förklara en stats utrikespolitik. Det är nödvändigt att även ta hänsyn till interna variabler. Schweller menar att en stat som är splittrad inom de fyra analyserade interna områdena kommer att underbalansera mot yttre hot. I den interna delen av analysen har påvisats att Ryssland tvärtom är väl sammanhållet inom dessa områden med en tydlig och dominerande politisk elit vilken kontrollerar alla institutioner av vikt och vilken dessutom har folkligt stöd och helt riktigt blir också utfallet intern balansering mot det yttre hotet. Genom att även addera interna variabler har det visats hur viktiga dessa är vid analysen av en stats utrikespolitik. Det har tydligt visats hur maktgrupper i Ryssland aktivt agerar för en utrikespolitik vilken kanske är aggressivare än vad som motiveras av det yttre hotet. Det har även visats hur systemiska förändringar gjort den ryska befolkningen mer missnöjd över landets internationella position med resultatet att det finns en vilja hos befolkningen av att återupprätta landets förlorade stormaktsstatus, något som väl legitimerar den förda utrikespolitiken. Som ett resultat av detta har studien även fått ett teoristärkande drag för den neoklassiska realismen trots att detta inte var ett uttalat syfte. Helt uppenbart har det visats att neoklassiska realister har en poäng när de menar att den strukturella realismen är otillräcklig i sin analys då den inte tar hänsyn till interna variabler.

Analysen har genomförts i två separerade block där externa och interna variabler analyserats var för sig. I verkligheten sker givetvis en växelverkan där främst det externa påverkar det interna. Förändringar i omvärlden används av makteliter för att öka sitt inflytande och sin makt internt. Genom att utmåla yttre hot, faktiska eller påhittade, kan eliter skrämja folket och på så sätt få stöd en aggressiv utrikespolitik.

5 Sammanfattning och diskussion

Syftet med studien var att undersöka de bakomliggande orsaker, såväl externa som interna, vilka styr Rysslands motstånd till USA:s planerade missilförsvar i Tjeckien och Polen. De externa orsakerna kan i den större kontexten kopplas till USA:s expansion in i den ryska intressesfären efter kalla krigets slut. Ryssland ser det amerikanska agerandet som ett svek mot en tyst överenskommelse länderna emellan att inte inkräkta i varandras ”områden” efter Sovjets upplösning. Själva missilförsvaret utgör i sin nu planerade form knappast något egentligt hot mot den ryska kärnvapenstrategin. Ett framtida scenario med en utbyggnad av missilförsvaret kopplat till en fortsatt förändring av styrkebalansen länderna emellan till USA:s fördel kan ändra förutsättningarna. Missilförsvaret kan då komma att utgöra ett reellt hot mot rysk andraslagsförmåga. Då USA agerat expansivt efter kalla krigets slut är det inte ett orimligt antagande av den ryska ledningen tro att missilförsvaret i framtiden kommer att byggas ut. De interna orsakerna till motståndet kan kopplas till en övertygelse hos såväl den ryska makteliten som befolkningen i stort att landet är utsatt för ett hot och att detta utgörs av USA. Vidare finns det hos såväl den styrande makteliten som folket i stort en önskan av att återupprätta Rysslands forna stormaktsstatus. Denna status är bland annat beroende av en fortsatt hög kapacitet av strategiska kärnvapen, något som kan hotas av en utbyggnad av missilförsvaret.

Analysen har också visat att externa och interna faktorer påverkar varandra genom en växelverkan. Dessa kan inte behandlas separat utom vid en rent akademisk analys där förhållandet också tydliggörs.

Teorierna som användes under studien, strukturell realism kombinerat med teorier kring kärnvapenavskräckning till den externa analysen och Schwellers neoklassiska realism till den interna analysen har i stort fungerat bra dock med en del knappheter. Den strukturella realismen brister givetvis i det faktum att den inte tar med interna variabler i analysen, något som här har lösts med Schweller. Vidare känns realismens beskrivning av beteendet balansering som något förlegad. Balansering i den form att en stormakt tokrustar med klart syfte att gå i krig med motståndaren är inte ett troligt scenario i dagens läge. Balansering som sker idag är ”mjukare” än före kalla krigets slut vilket säkert kan förklaras dels med USA:s enorma militära överlägsenhet men även med förekomsten av kärnvapen. Här behövs en

begreppsutveckling inom realismen. Schwellers neoklassiska realism vilken tar med interna variabler i analysen av en stats utrikespolitik har visat sig fungera väl. Med det har studien tillförts en extra dimension vilken så här i efterhand känns helt nödvändig. Resultatet har blivit teoristärkande för den neoklassiska realismen även att studien inte hade något teoriprovande syfte. Även att Schweller tillför en ny dimension till analysen har hans teori en brist vilken blir väldigt tydlig i just det här fallet, nämligen att den inte tar med en individ som Putin i beräkningen. Putin utgör verkligen ett fenomen och den styrande makteliten i Ryssland är helt byggd av och kring honom. Detta missar teorin men det är svårt att avgöra hur stor betydelse det har för studien. Givet Putins makt kan maktelitens agerande och inställning egentligen ses som en reflektion av hans hållning.

Just Putin och hans framtida roll är en av de stora frågorna som väcks i studien. När Putin lämnade presidentposten lämnade han också över en post med väldigt mycket makt till sin efterträdare samtidigt som han själv, givet sin ställning och folkliga popularitet, utan tvekan är den mäktigaste premiärminister landet haft. Enligt Medvedev kommer han och Putin att styra tillsammans i ett tandemstyre. Frågan är hur länge det förhållandet kan fortgå innan det uppstår friktion dem emellan och vad det i så fall kommer att innebära. Ett scenario är att Putin helt enkelt är nöjd med vad han åstadkommit och bara stannar kvar under en övergångsperiod till dess att Medvedev byggt upp en egen maktbas. Om Putin däremot har kvar ambitionen att vara den som bestämmer är risken stor att det skapar problem. Medvedev har vid 42 års ålder lyckats avancera hela vägen till en presidentpost med mycket makt. Det tyder på en skyhögt ambition och att han knappast kommer att acceptera en roll i skuggan av Putin någon längre tid. I egenskap av president har han dessutom rätten att sparka premiärministern, alltså Putin. Denne i sin tur har i egenskap av partiledare för Enade Ryssland möjlighet att vid ett sådant scenario stoppa utnämningen av näste premiärminister vilket måste godkännas av parlamentet. En maktkamp mellan Kreml och parlamentet kan, givet Putins ställning, möjligt sluta med att Ryssland återfaller i en gammal sovjetisk tradition där det är partiet snarare än institutionerna som har makten. Exempelvis var varken Josef Stalin eller Nikita Chrusjtjov presidenter utan de ledde Sovjetunionen i egenskap av Kommunistpartiets generalsekreterare.

En annan fråga som väcks är USA:s framtida roll inom Nato och organisationens funktion för amerikansk säkerhetspolitik. USA har tidigare styrt i organisationen helt efter egen vilja, något som nu verkar vara slut med. Att Tyskland vid senaste Nato-toppmötet blockerade Ukrainas och Georgiens medlemskap i organisationen av rädsla för att stöta sig med Moskva kan inte ses på med blida ögon i Washington. USA:s President Bush hade i

princip utlovat medlemskap till Ukraina och Georgien så Tysklands blockering måste ha betytt en stor prestigeförlust för USA och innebar i praktiken att USA tvingades böja sig för Rysslands vilja men kanske ännu viktigare, blockeringen visade att USA inte längre kan använda Nato som man vill i sin säkerhetspolitik. En sänkt status för USA inom Nato skulle med stor sannolikhet minska trycket från organisationen mot Ryssland och som ett resultat av det leda till bättre förhållanden mellan Ryssland och Väst.

Källförteckning

Referenslitteratur

- Bryman, Alan. 2002. *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.

- Burchill, Scott, et al. 2005. Third edition. *Theories of International Relations*. Basingstoke: Palgrave.

- Buzan, Barry and Little, Richard. 2000. *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*. Oxford: Oxford University Press.

- Buzan, Barry and Waever, Ole. 2003. *Regions and Powers: the Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Finifter, Ada W. 1993. *Political Science: The State of the Discipline II*. Washington, D.C.: American Political Science Association.

- Freedman, Lawrence. 1993. *The evolution of Nuclear Strategy*. New York: St. Martin's Press.

- Keohane, Robert O. (editor). 1986. *Neorealism and its Critics*. New York: Columbia University Press.

- Marsh, David and Gerry Stoker (editors). 2002. *Theory and Methods in Political Science*. New York: Palgrave Macmillan.

- Schell, Jonathan. 1998. *The Gift of Time: the Case for Abolishing Nuclear Weapons Now*. New York: Metropolitan Books Henry Holt and Company.

- Schweller, Randall L. 2008. *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*. Princeton: Princeton University Press.
- Sagan, Scott D. and Waltz, Kenneth N. 2003. “*The Spread of Nuclear Weapons: a Debate Renewed*”. New York: W.W. Norton & Company.
- Starr, Harvey (editor). 2006. *Approaches, Levels, and Methods of Analysis in International Politics: Crossing boundaries*. New York: Palgrave Macmillian.
- Waltz, Kenneth N. 1979. *Theory of International Politics*. First edition. USA: McGraw-Hill.

Artiklar

- Beliaev, Edward and Quinn, Martin J. 2007. *Going Ballistic*. Nezavisimoe Voennoe Obozrenie (Independent Military Observer), Vol. 08, Issue No. 514, March 16, 2007, Moscow.
- Flory, Peter C.W. et al. 2006. *Nuclear Exchange: Does Washington Really Have (or Want) Nuclear Primacy?* Foreign Affairs, September/October 2006, Vol. 82 Issue 5, pp 149-157.
- Lieber, Keir A and Press, Daryl G. 2006. *The Rise of U.S. Nuclear Primacy*. Foreign Affairs, March/April 2006, Vol. 85 Issue 2, pp 42-54.
- McFaul, Michael and Stoner-Weiss, Karhryn. 2008. *The Myth of the Authoritarian Model*. Foreign Affairs, January/February 2008, Vol 87, Issue 1.
- Pipes, Richard. 2004. *Flight from freedom*. Foreign Affairs, May/June 2004, Vol. 83, Issue 3, pp 9-15.
- Rose, Gideon. 1998. *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*. World Politics 51.1 (1998) 144-172.

- Roth, Ariel Ilan. 2006. *A Bold Move Forward for Neoclassical Realism*. *International Studies Review* (2006) 8,486–488.
- Schweller, Randall L. 1997. *New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz's Balancing Proposition*. *The American Political Science Review*, Vol. 91, No. 4. (Dec., 1997), pp. 927-930.
- Walt, Stephen M. 1985. *Alliance Formation and the Balance of World power*. *International Security*, Vol. 9, No. 4, (Spring, 1985), pp. 3-43.
- Waltz, Kenneth N. 2000. *Structural Realism after the Cold War*. *International Security*, Vol. 25, No. 1, (Summer, 2000), pp. 5-41.

Internetkällor

- Barber, Lionel and Buckley, Neil and Belton, Catherine. 2008. Interview transcript: Dmitry Medvedev. <http://www.ft.com/cms/s/0/f40629a8-f9ba-11dc-9b7c-000077b07658.html>
2008-04-27
- Björklund, Marianne. 2008. *Klart med nya Natoländer*.
<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=148&a=757409> 2008-05-12
- Charbonneau, Louis. 2008. *An independent Kosovo can never join U.N.: Russia*.
<http://www.reuters.com/article/worldNews/idUSN165309320080117>
2008-04-04
- DN. 2008-03-03. *Hård kritik mot ryska valet*.
<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=748268> 2008-05-24
- Harding, Luke. 2007. *Russia Threatening New Cold War Over Missile Defence: Kremlin Accuses US of Deception on East European Interceptor Bases*.
<http://www.globalpolicy.org/empire/intervention/2007/0411newcoldwar.htm>

2008-04-04

- Jonsson, Anna och Vendil Pallin, Carolina. 2007. *Enväldigt Ryssland går sin egen väg*.
PDF-fil. www.ui.se 2008-04-28

- Kramer, Andrew E. 2007. *Putin Likens US Foreign Policy to That of Third Reich*.
<http://www.globalpolicy.org/empire/intervention/2007/0509rusgermany.htm>
2008-04-28

- Mosolova, Tanya & Polityuk, Pavel. 2008. *Russia cuts gas to Ukraine by at least a quarter*.
<http://www.reuters.com/article/companyNews/idUSL034191720080303?sp=true>
2008-04-04

- NE. *NATO-Framväxt och utveckling*.
http://www.ne.se.support.mah.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=267354&i_sect_id=26735400&i_word=nato&i_history=1 2008-05-12

- NE. *Ryska federationen – försvar*.
http://www.ne.se.support.mah.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=297113&i_sect_id=297100&i_word=ryska%20federationen&i_history=1 2008-05-12

- Nevéus, Ingmar. 2008-04-15. *Putin stärker greppet*.
<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=148&a=761145> 2008-05-07

- Nevéus, Ingmar. 2008-03-02. *Ryskt presidentval avgjort på förhand*.
<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=748106> 2008-05-20

- Risa, Mette. 2008-03-02. *Medvedev vann som väntat*.
<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=748219> 2008-05-20

- Risa, Mette. 2008-05-19. *Två ledare ingen lösning för Ryssland*.
<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=148&a=771283> 2008-05-20

- Russian forces current. <http://russianforces.org/current/> 2008-05-18

- Trenin, Dmitri and Lo, Bobo. 2005. *The Landscape of Russian Foreign Policy Decision-Making*. Carnegie Endowment for International Peace.

http://www.carnegie.ru/en/pubs/books/9200doklad_fin.pdf 2008-05-19

- Vicom – Russian public opinion research center. *Ratings of state institutions*.

<http://wciom.com/news/ratings/ratings-of-state-institutions.html>

2008-05-23

- Vicom – Russian public opinion research center. *Trust in political leaders*.

<http://wciom.com/news/ratings/trust-in-political-leaders.html> 2008-05-23

FOI

- Lindvall, Fredrik & Lennartsson, Anders & Valdenvik, Mattias & Wirstam, Jens. 2008. *Missilförsvaret och den strategiska balansen I Europa*. PDF-fil.

<http://www2.foi.se/rapp/foir2490.pdf> 2008-04-27

- Larsson, Robert L. 2007. *Ryska kärnvapenpolitiska utspel 2006-2007*. PDF-fil.

<http://www2.foi.se/rapp/foir2343.pdf> 2008-05-13

- Löfstrand, Maria. 2008. *Rysk identitet och självbild – ryska medborgares syn på hot, sitt land och sin omvärld*. PDF-fil. <http://www2.foi.se/rapp/foir2503.pdf> 2008-05-23

- Vendil Pallin, Carolina. 2006. *De ryska kraftministerierna, Maktverktyg och maktförsäkring*.

PDF-fil. <http://www2.foi.se/rapp/foir2004.pdf> 2008-05-19